АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО–АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 11/3’2021

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944 (Print)

https://doi.org/10.37634/efp.2021.11(3)

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 липня 2020 р. № 886 (*економічні науки*).

Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (*юридичні науки*).

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 р. № 353/10 (*облік та аудит*).

Реєстраційне свідоцтво КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов’язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 19 від 17 листопада 2021 р.). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 26.11.2021
Формат 60×84/8
Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

© "Аналітик", 2021
© "Економіка. Фінанси. Право", 2021

Суб’єкт видавничої справи

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 11/3'2021

(issued from 1994)

ISSN 2409-1944 (Print)

https://doi.org/10.37634/efp.2021.11(3)

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 of July 02, 2020 (economic sciences).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 1188 on September 24, 2020 (legal sciences).

Order of Audit Chamber of Ukraine № 353/10 on December 21, 2017 (accounting and audit).

Registration Certificate – KV № 21620-11520PR on October 12, 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus.

Journal's DOI: 10.37634/efp.

Founders:

Audit firm "Analityk" jointly with the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

The papers must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 19 of November 17, 2021). Full or partial reprint of the materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 26.11.2021
Format 60×84/8
Publication – 250 copies

Address of the editorial office: 01001, Kyiv, Khreshchatyk str., 44

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

© " Analityk ", 2021
© "Economics. Finances. Law", 2021

The subject of publishing

Typography: LLC "International Business Center"

Головний редактор

Левченко Валентина Петрівна, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України» (Україна)

Шеф-редактор

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління ПрАТ «Аудиторська фірма "Аналітик"»; Заслужений юрист України (Україна)

Заступник головного редактора

Головач Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, аудитор, заступник директора з наукової роботи Інституту аудиту (Україна)

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бойко Антон Олександрович, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет (Україна)

Величко Олена Георгіївна, к.е.н, доцент кафедри міжнародних фінансів, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Верезубова Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, зав. кафедри фінансів, Білоруський державний економічний університет (Білорусь)

Герасимович Анатолій Михайлович, д.е.н., професор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Криштопа Ірина Ігорівна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, вчений секретар, Державне підприємство «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування» (Україна)

Полякова Євгенія Сергіївна, к.е.н, доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес). Вищий навчальний заклад «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка» (Україна)

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., професор, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка (Україна)

Сіскос Еванґелос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії (Греція)

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н, професор, ректор, Вищий навчальний заклад "Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»"; академік Академії економічних наук України (Україна)

Тринчук Віктор Вікторович, к.е.н., доцент, професор кафедри фінансових ринків, Університет державної фіскальної служби України (Україна)

Чижевська Людмила Віталіївна, д.е.н, професор, професор кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку, Державний університет «Житомирська політехніка» (Україна)

Члени редакційної колегії з правових наук:

Балгімбекова Гульнара, к.ю.н., зав. кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова (Казахстан)

Бригінець Олександр Олексійович, д.ю.н., доцент, професор кафедри, Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова; член Союзу юристів України (Україна)

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності, Національна академія внутрішніх справ; Заслужений юрист України, полковник поліції (Україна)

Константінов Сергій Федорович, д.ю.н, професор, зав. кафедри адміністративної діяльності, Національна академія внутрішніх справ (Україна)

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н, професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили; академік Національної академії наук вищої освіти України (Україна)

Скоржевська-Амберг Малгожата, доктор філософії, адвокат, кафедра теорії, філософії та історії права, юридичний коледж, Університет Козмінського (Польща)

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету "Україна"; Заслужений юрист України. Член Центральної виборчої комісії (Україна)

Яровий Анатолій Олександрович, к.ю.н., доцент, професор кафедри права публічного адміністрування, Маріупольський державний університет; суддя у відставці (Україна)

Editors-in-chief

Valentyna P. Levchenko, Doctor of Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine" (Ukraine)

Volodymyr V. Holovach, PhD in Legal Sciences, Head of the Board of the Audit Firm "Analityk"; Honored Lawyer of Ukraine (Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief

Tetiana A. Holovach, Doctor of Economics, Professor, auditor, deputy director for scientific work of the Institute of Audit (Ukraine)

Members of the editorial board of Economic Sciences:

Anton O. Boiko, PhD in Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics department, Sumy State University (Ukraine)

Olena H. Velychko, PhD in Economics, Associate Professor of International Finances department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Tatyana A. Verezubova, Doctor of Economics, Professor, Head of the Finances department, Belarusian State Economic University (Belarus)

Anatolii M. Herasymovych, Doctor of Economics, Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Iryna I. Kryshtopa, Doctor of Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Yurii M. Mantsevych, Doctor of Economics, Associate Professor, Scientific Secretary, State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development" (Ukraine)

Yevheniia S. Poliakova, PhD in Economics, Associate Professor of Finances and Banking department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"» (Ukraine)

Olena M. Potyshniak, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Organization of Production, Business and Management department, Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture (Ukraine)

Evangelos Siskos, Doctor of Economics, Professor, University of Western Macedonia (Greece)

Serhii A. Tkachenko, Doctor of Economics, Professor, Rector, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»; academician of Academy of Economic Sciences of Ukraine (Ukraine)

Viktor V. Trynchuk, PhD in Economics, Associate Professor, Professor of Financial Markets department, University of the State Fiscal Service of Ukraine (Ukraine)

Liudmyla V. Chyzhevska, Doctor of Economics, Professor, Professor of Information Systems in Management and Accounting department, State University "Zhytomyr Polytechnic" (Ukraine)

Members of the editorial board of Legal Sciences:

Gulnara Balgimbekova, PhD in Legal Sciences, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University named after E.A. Buketov (Kazakhstan)

Oleksandr O. Bryhinets, Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Professor of department, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law; member of the Union of Lawyers of Ukraine (Ukraine)

Viktor I. Vasylynchuk, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Operational and Investigating department, National Academy of Internal Affairs; Honored Lawyer of Ukraine, colonel of the Police (Ukraine)

Serhii F. Konstantinov, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Administrative Activity department, National Academy of Internal Affairs (Ukraine)

Ihor V. Ozerskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process department, Petro Mohyla Black Sea National University; academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine (Ukraine)

Malgorzata Skorzewska-Amberg, PhD, DSc, Theory, Philosophy and History of Law department, College of Law, Kozminski University (Poland)

Yurii O. Frytskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University; Honored Lawyer of Ukraine, member of the Central Election Commission (Ukraine)

Anatolii O. Yarovyi, PhD in Legal Sciences, Professor of Law and Public Administration department, Mariupol State University; retired judge (Ukraine)

Відповідальний редактор: Поповецька-Демченко Леся Петрівна (Україна)

Випусковий редактор: Туманян Анна Оганесівна (Україна)

Managing editor: Lesia P. Popovetska-Demchenko (Ukraine)

Issue Editor: Anna O. Tumanian (Ukraine)

ЗМІСТ

АЧКАСОВА С.А. Вплив ризик-орієнтованої системи накопичувального пенсійного забезпечення на соціально-економічну безпеку держави …… 5

БОРМОТОВА М.В., МАШОШИНА Т.В., ТРОЙНІКОВА О.М. Деякі аспекти сучасного стану вітчизняного фінансового ринку …… 8

БОРТНІКОВА М.Г., ЧИРКОВА Ю.Л. Формування узагальненої технології розроблення адаптивної конкурентної стратегії підприємства в умовах виходу на нові іноземні ринки …… 13

ХОРОШИЛОВА І.О. Основні напрями покращення якості аудиту в аудиторських фірмах …… 17

ПИЛИПЕНКО В.О., ГАЛАЙ М.М., КОСЯК І.В. Криптовалюта як платіжний засіб ……... 20

РОГОЗІН Д.А., КОМАРОВА Т.В. Особливості процесу європейської інтеграції Чеської Республіки …... 25

СЕМЕНЕЦЬ А.О., ДУПЛІНАТ Т.Є. Особливості обліку і контролю поточних зобов'язань підприємства … 29

ЦИГАН Р.М., ОНИЩЕНКО О.В., СОЛОДКОВ Д.Є. Вплив пандемії COVID-19 на оцінювання діяльності компаній за міжнародними стандартами фінансової звітності ……... 32

ГАНАС Л.М., АДАМІВ М.Є. Рекомендації з діагностування грошових потоків на підприємстві ……... 37

CONTENTS

S. ACHKASOVA. The influence of the risk-oriented system of funded pension provision on the socio-economic security of the state …… 5

M. BORMOTOVA, T. MASHOSHYNA, O. TROINIKOVA. Certain aspects of current state of domestic financial market ……. 8

M. BORTNIKOVA, Y. CHYRKOVA. Formation of the generalized technology for the enterprise adaptive competitive strategy development in conditions of entering new foreign markets ……... 13

I. KHOROSHYLOVA. Main directions of improving audit quality in auditing firms …… 17

V. PYLYPENKO, M. HALAI, I. KOSIAK. Cryptocurrency as a payment agent ……... 20

D. ROHOZIN, T. KOMAROVA. Features of the process of European integration of the Czech Republic ……... 25

A. SEMENETS, T. DUPLINAT. Peculiarities of accounting and control of current liabilities of the enterprise ….. 29

R. TSYHAN, O. ONYSHCHENKO, D. SOLODKOV. Impact of COVID-19 pandemic on assessment of companies activity within international standards of financial reporting …….. 32

L. HANAS, M. ADAMIV. Recommendations for diagnosing the cash flows at the enterprise …….. 37

DOI: https://doi.org/10.37634/efp.2021.11(3).1
УДК 369.5

Світлана Анатоліївна ***АЧКАСОВА***
к.е.н., доцент, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7233-0189
e-mail: achksvet@gmail.com

ВПЛИВ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОЇ СИСТЕМИ НАКОПИЧУВАЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

Змодельовано сценарії розвитку соціально-економічної безпеки держави. Визначено, що сценарій прискореного розвитку має більш імовірнісний характер в оцінюванні впливу запровадження інструментів ризик-орієнтованої системи накопичувального пенсійного забезпечення, зокрема: використання інструментарію для ідентифікації та формування профілю ризиків діяльності суб'єктів накопичувального пенсійного забезпечення; використання критеріїв ризик-орієнтованого складу напрямів інвестування пенсійних активів у сфері накопичувального пенсійного забезпечення; використання FINTECH, REGTECH у сфері накопичувального пенсійного забезпечення; використання фінансової медіації у сфері накопичувального пенсійного забезпечення; встановлення загальних вимог до показників діяльності суб'єктів накопичувального пенсійного забезпечення, зокрема фінансового моніторингу; запровадження внутрішньої системи управління ризиками за діяльністю суб'єктів накопичувального пенсійного забезпечення у сфері накопичувального пенсійного забезпечення.

Ключові слова: *ризик-орієнтована система накопичувального пенсійного забезпечення, сценарії розвитку, соціально-економічна безпека*

ВСТУП

Впровадження ризик-орієнтованого підходу є актуальним питанням для впровадження в різних сферах діяльності, що підтверджується «Програмою стимулювання економіки для подолання наслідків COVID-19: «Економічне відновлення» 2020, що є додатком до Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами стосовно запобігання виникненню й поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 рр. [6].

Отже, питання впливу системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка буде базуватись на переході до нагляду на основі оцінювання та управління ризиками, зокрема ризик-орієнтованого державного нагляду на соціально-економічну безпеку держави є актуальним та сучасним.

МЕТА статті – оцінювання впливу ризик-орієнтованої системи накопичувального пенсійного забезпечення на соціально-економічну безпеку держави.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для оцінювання впливу інструментів ризик-орієнтованої системи накопичувального пенсійного забезпечення на соціально-економічну безпеку держави використано метод аналізу ієрархій Т. Сааті.

РЕЗУЛЬТАТИ

І. Д'яконова зазначає, що ризик-орієнтований нагляд спрямований на виявлення закономірностей у виникненні небезпек, визначення ланцюга взаємозв'язків між ризиками, оцінювання взаємозалежності між подіями у ланцюзі, визначення факторів, задіяних у ланцюгах розвитку ризиків [3].

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» № 2179 від 05.12.2019 [5] за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу, зокрема суб'єктами системи накопичувального пенсійного забезпечення, запроваджується ризик-орієнтований підхід, що передбачає визначення (виявлення), оцінювання (переоцінювання) та розуміння ризиків легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та/або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, а також вжиття відповідних заходів з управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків залежно від їх рівня [5], що відповідає діяльності недержавних пенсійних фондів, страхових компаній зі страхування життя та банків, компаній з управління активами та інших суб'єктів у системі накопичувального пенсійного забезпечення.

Саме тому ризик-орієнтована система накопичувального пенсійного забезпечення – це система, яка базується на змішаних складниках (системі загальнообов'язкового накопичувального пенсійного забезпечення, системі недержавного пенсійного забезпечення) та засадах (загальнообов'язкових та добровільних) накопичення коштів учасників цієї системи, ґрунтується на ризик-орієнтованому регулюванні та нагляді, що передбачає визначення, оцінювання та в подальшому переоцінювання, а також вжиття відповідних заходів для управління ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків [1].

Ґрунтовне дослідження з узагальнення етапів формування (побудови) систем загалом запропоновано О. Вейцем, який на основі аналізу кількості, послідовності та змісту етапів, що запропоновано різними авторами, виділив такі етапи формування (побудови) систем [2]: аналіз діючої системи (4 згадування про етап); оцінювання діючої системи (3 згадування про етап); оцінювання факторів та обмежень функціонування та розвитку системи (10 згадувань про етап); визначення (призначення елементів, структури, функцій, організації системи) (7 згадувань про етап); аналіз

© С.А. АЧКАСОВА, 2021

(призначення, елементи, структури, функції, організації системи (10 згадувань про етап); вивчення вимог і стандартів (5 згадувань про етап); формування робочої групи (3 згадування про етап); оцінювання процесів і діяльності суб'єкта – власника системи (8 згадувань про етап); формування плану розроблення та впровадження системи (6 згадувань про етап); проєктування (розроблення) (9 згадувань про етап); підготовка регламентуючих документів (6 згадувань про етап); інтеграція з метасистемою (9 згадувань про етап); тестування (7 згадувань про етап); реалізація плану / впровадження (13 згадувань про етап); супровід (8 згадувань про етап); проведення аудиту / моніторинг (6 згадувань про етап) [2].

Відповідно до наведених вище етапів формування (побудови) систем [2] найбільш часто згадуваними є такі, враховуючи послідовність реалізації: оцінювання факторів та обмежень функціонування та розвитку системи (10 згадувань про етап), аналіз (призначення, елементи, структури, функції, організації системи (10 згадувань про етап), проєктування (розроблення) (9 згадувань про етап); інтеграція з метасистемою (9 згадувань про етап); реалізація плану (впровадження) (13 згадувань про етап). Саме ці етапи є доцільними у формуванні ризик-орієнтованої системи накопичувального пенсійного забезпечення, інструменти формування якої потребують обґрунтування.

Використано метод аналізу ієрархій Т. Сааті [4] для визначення впливу запровадження інструментів ризик-орієнтованої системи накопичувального пенсійного забезпечення на сценарії розвитку соціально-економічної безпеки держави.

Для запровадження ризик-орієнтованої системи накопичувального пенсійного забезпечення запропоновано такі інструменти:

використання інструментарію для ідентифікації та формування профілю ризиків діяльності суб'єктів накопичувального пенсійного забезпечення;

використання критеріїв ризик-орієнтованого складу напрямів інвестування пенсійних активів у сфері накопичувального пенсійного забезпечення;

використання FINTECH, REGTECH у сфері накопичувального пенсійного забезпечення;

використання фінансової медіації у сфері накопичувального пенсійного забезпечення;

встановлення загальних вимог до показників діяльності суб'єктів накопичувального пенсійного забезпечення, зокрема фінансового моніторингу;

запровадження внутрішньої системи управління ризиками за діяльністю суб'єктів накопичувального пенсійного забезпечення у сфері накопичувального пенсійного забезпечення.

Пріоритетність впливу запровадження інструментів ризик-орієнтованої системи накопичувального пенсійного забезпечення на сценарії розвитку соціально-економічної безпеки держави наведено у табл. 1.

Таблиця 1 – **Пріоритетність визначення впливу запровадження інструментів ризик-орієнтованої системи накопичувального пенсійного забезпечення на сценарії розвитку соціально-економічної безпеки держави**

Інструменти та сценарії розвитку	Використання інструментарію для ідентифікації та формування профілю ризиків діяльності суб'єктів накопичувального пенсійного забезпечення	Використання критеріїв ризик-орієнтованого складу напрямів інвестування пенсійних активів у сфері накопичувального пенсійного забезпечення	Використання FinTech, RegTech у сфері накопичувального пенсійного забезпечення	Використання фінансової медіації у сфері накопичувального пенсійного забезпечення	Встановлення загальних вимог до показників діяльності суб'єктів накопичувального пенсійного забезпечення, зокрема фінансового моніторингу	Запровадження внутрішньої системи управління ризиками за діяльністю суб'єктів накопичувального пенсійного забезпечення у сфері накопичувального пенсійного забезпечення	Пріоритетність за коефіцієнтом вагомості
	0,295	0,073	0,054	0,134	0,166	0,278	
Прискореного розвитку	0,583	0,527	0,506	0,516	0,527	0,538	0,544
Без змін	0,281	0,333	0,379	0,359	0,333	0,298	0,314
Гальмування	0,136	0,140	0,114	0,125	0,140	0,164	0,142

Результати табл. 1 свідчать, що найбільшу пріоритетність мають 3 інструменти: використання інструментарію для ідентифікації та формування профілю ризиків діяльності суб'єктів накопичувального пенсійного забезпечення – 1 місце (0,295), запровадження внутрішньої системи управління ризиками за діяльністю суб'єктів накопичувального пенсійного забезпечення у сфері накопичувального пенсійного забезпечення – 2 місце (0,278); встановлення загальних вимог до показників діяльності суб'єктів накопичувального пенсійного забезпечення, зокрема фінансового моніторингу – 3 місце (0,166).

ВИСНОВКИ

Проведено експеримент з оцінювання впливу впровадження інструментів ризик-орієнтованої системи накопичувального пенсійного забезпечення, зокрема: використання критеріїв ризик-орієнтованого складу напрямів інвестування пенсійних активів у сфері накопичувального пенсійного забезпечення; використання FINTECH, REGTECH у сфері накопичувального пенсійного забезпечення; використання фінансової медіації у сфері накопичувального пенсійного забезпечення; встановлення загальних вимог до показників діяльності суб'єктів накопичувального пенсійного забезпечення, зокрема фінансового моніторингу; запровадження внутрішньої системи управління ризиками за діяльністю суб'єктів накопичувального пенсійного забезпечення у сфері накопичувального пенсійного забезпечення. У моделюванні розвитку соціально-еко-

номічної безпеки держави визначено, що прискорений сценарій прискореного розвитку має більш ймовірнісний характер (його пріоритетність становить 0,544).

Список використаних джерел

1. Ачкасова С.А. Обгрунтування доцільності запровадження внутрішньої системи управління ризиками суб'єктів накопичувального пенсійного забезпечення. *Сучасні тенденції стійкого фінансово-економічного розвитку та механізми їх реалізації в глобальному вимірі: монографія* / Т.М. Болгар та ін. Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2020. С. 46–53.
2. Вейц О. Система запобігання та протидії легалізації доходів клієнтів банку в Україні: проблеми формування та структуризації. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. 2019. № 5 (45). С. 13-21.
3. Д'яконова І. Методологічні засади розвитку банківського нагляду на базі системної організації банківської діяльності: автореф. дис.… д-ра екон. наук: 08.00.08 / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». Суми, 2008. 36 с.
4. Лямец В.И., Тевяшев А.Д. Системный анализ: Вводный курс. Харьков: ХНУРЭ, 2004. 448 с.
5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 05.12.2019 р., № 2179. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66949
6. Програма стимулювання економіки для подолання наслідків covid-19: «Економічне відновлення», 2020. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-z-doopracyuvannyam-programu-stimulyuvannya-ekonomiki-dlya-podolannya-naslidkiv-epidemiyi-covid-19

References

1. Achkasova S.A. Substantiation of expediency of introduction of internal system of risk management of subjects of accumulative pension provision. *Modern tendencies of sustainable financial and economic development and mechanisms of their realization in the global dimension: monograph* / T.M. Bolgar, et.al. Dnipro: Alfred Nobel University, 2020. pp. 46–53. (in Ukrainian).
2. Veits O. The system of prevention and counteraction to legalization of income of bank customers in Ukraine: problems of formation and structuring. *Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal)*. 2019. № 5 (45). pp. 13-21. (in Ukrainian).
3. Diakonova I. Methodological principles of development of banking supervision on the basis of system organization of banking activity: *author's abstract. ... Doctor of economic sciences: 08.00.08 /* State Higher Educational Institution "Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine". Sumy, 2008. 36 p. (in Ukrainian).
4. Lyamets V.I., Tevyashev A.D. Systems analysis: Introductory course. Kharkov: KhNURE, 2004. 448 p. (in Russian).
5. On prevention and counteraction to legalization (laundering) of proceeds from crime, financing of terrorism and financing of proliferation of weapons of mass destruction: Law of Ukraine of 05.12.2019, № 2179. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66949 (in Ukrainian).
6. Program to stimulate the economy to overcome the consequences of covid-19: "Economic Recovery", 2020. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-z-doopracyuvannyam-programu-stimulyuvannya-ekonomiki-dlya -podolannya-naslidkiv-epidemiyi-covid-19. (in Ukrainian).

Svitlana ACHKASOVA
PhD in Economics, Associate Professor, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7233-0189
e-mail: achksvet@gmail.com

THE INFLUENCE OF THE RISK-ORIENTED SYSTEM OF FUNDED PENSION PROVISION ON THE SOCIO-ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

Introduction. *The implementation of a risk-oriented approach is an important issue for implementation in various fields.*

The purpose of the paper *is to assess the impact of the risk-oriented system of funded pension provision on the socio-economic security of the state.*

The method of analysis of T. Saati's hierarchies was used to assess the impact of the instruments of the risk-oriented system of accumulative pension provision on the socio-economic security of the state.

Results. *The highest priority is given to 3 instruments: use of tools for identification and formation of risk profile of accumulative pension entities – 1st place (0,295), introduction of internal risk management system for funded pension entities in the field of funded pension provision – 2nd place (0,278); establishment of general requirements to the performance indicators of the subjects of accumulative pension provision, in particular financial monitoring – 3rd place (0,166).*

Conclusion. *Scenarios for the development of socio-economic security of the state are modeled. It is determined that the scenario of accelerated development is more probable in assessing the impact of instruments for implementing a risk-oriented system of funded pension provision, in particular: use of tools for identification and formation of a risk profile of the activities of the subjects of the accumulative pension provision; use the criteria of risk-oriented composition of investment areas of pension assets in the field of funded pension provision; use of FINTECH, REGTECH in the field of funded pension provision; use of financial mediation in the field of funded pension provision; establishment of general requirements to the performance indicators of the subjects of funded pension provision, in particular financial monitoring; introduction of an internal risk management system for the activities of the subjects of the funded pension provision in the sphere of the funded pension provision.*

Keywords: *risk-oriented system of funded pension provision, development scenarios, socio-economic security*

DOI: https://doi.org/10.37634/efp.2021.11(3).2
УДК 658.15

Марина Валентинівна ***БОРМОТОВА***
к.е.н., доцент, Український державний університет залізничного транспорту
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5908-9922
e-mail: marvalens@ukr.net

Тетяна Вікторівна ***МАШОШИНА***
к.е.н., доцент, Український державний університет залізничного транспорту
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0320-3159
e-mail: mashoshina_tatiana@ukr.net

Олена Миколаївна ***ТРОЙНІКОВА***
к.е.н., доцент, Український державний університет залізничного транспорту
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9599-5204
e-mail: troinikovae@gmail.com

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО СТАНУ ВІТЧИЗНЯНОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ

У статті досліджено деякі аспекти вітчизняного фінансового ринку. Відзначено, що в умовах глобальних викликів розширюються тенденції розвитку фінансового ринку та його складників. Метою публікації є дослідження ринку цінних паперів, його структури фінансових інструментів та кола учасників. Проведено аналіз обсягів та структури торгів державними облігаціями України на біржовому та позабіржовому ринку. Основним фінансовим інструментом на фондовому ринку України є облігації внутрішньої державної позики. Сучасним фінансовим процесам притаманне розширення класифікації фінансових інструментів, що формує альтернативу розміщення та залучення фінансових ресурсів поза межами банківських установ та збільшує коло учасників. Усе це дає можливість отримати додаткові фінансові ресурси як для окремих (домогосподарств), так і колективних суб`єктів (громад).

Ключові слова: *фінансовий ринок, ринок цінних паперів, фінансові інструменти*

ВСТУП

Фінансовий ринок є показником ефективного розвитку держави. Його стан відображає гнучкість фінансової системи, її пристосування до змін в економічному та політичному житті держави та за її межами [1]. Фінансовий ринок як сукупність обмінно-перерозподільних відносин, пов'язаних із процесами купівлі-продажу фінансових ресурсів представляє собою складну систему, що є показником розвитку економіки країни вцілому. В умовах глобальних викликів розширюються тенденцій розвитку фінансового ринку та його складових. Ринок цінних паперів на сьогодні займає все більший сегмент фінансового ринку, незважаючи на те, що знаходиться в стадії розбудови. Останнім часом для нього є характерним високий рівень динамічності та позитивні результати для учасників ринку.

Сучасним фінансовим процесам притаманне впровадження новітніх фінансових інструментів і технологій, що розширює та формує альтернативу розміщення та залучення фінансових ресурсів поза межами банківських установ та збільшує коло учасників. Усе це надає можливість отримати додаткові фінансові ресурси як для окремих (домогосподарств), так і колективних суб`єктів (громад). На сьогодні з'являються нові альтернативні шляхи залучення додаткових фінансових ресурсів та розширення кола учасників такого сегменту фінансового ринку, як ринок цінних паперів.

МЕТА – дослідження сучасного стану ринку цінних паперів, його структури, фінансових інструментів та кола учасників.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження процесів і явищ у взаємозв'язку й розвитку: монографічний – у формуванні мети, окремо або в комплексі використано системний та ситуаційний підходи, аналізу й синтезу, індукції та дедукції.

РЕЗУЛЬТАТИ

За класифікаційною ознакою у організації торгів на фондовому ринку існують біржовий та позабіржовий ринки. Фондовий ринок характеризується насамперед обсягом біржової торгівлі цінними паперами. Станом на 31.12.2020 р. ліцензії на провадження професійної діяльності з організації торгівлі на фондовому ринку мали п'ять фондових бірж: АТ «Українська біржа»; АТ «Фондова біржа «ПФТС»; ПрАТ «Фондова біржа «Перспектива»; ПрАТ «Українська фондова біржа», ПрАТ «Українська міжбанківська валютна біржа» [2]. Обсяг біржових контрактів із цінними паперами на організаторах торгівлі упродовж 2018–2021 рр. наведено у таблиці 1.

За даними табл. 1 в Україні близько 95 % загального обсягу біржових контрактів із цінними паперами укладаються лише на двох біржах, що свідчить про нерозвинутість українського фондового ринку. Згідно з класифікацією компанії Morgan Stanley Capital International (MSCI), фондові ринки країн світу розподіляються на: розвинуті (developedmarkets); фондові ринки, що формуються (emergingmarkets); «прикордонні» фондові ринки (frontiermarkets); «окремі» фондові ринки (standalonemarkets), тобто найменш розвинуті.

 © М.В. БОРМОТОВА, Т.В. МАШОШИНА, О.М. ТРОЙНІКОВА, 2021

Таблиця 1 – **Обсяг біржових контрактів із цінними паперами на організаторах торгівлі впродовж 2018-2021 рр., млн грн** [*складено за даними джерела [2]*]

Фондові біржі	2018	Питома вага, %	2019	Питома вага, %	2020	Питома вага, %	2021*	Питома вага, %
АТ «УкраїнськаБіржа»	20992,16	8,05	3840,18	1,26	2413,95	0,72	5912,83	2,14
АТ «Фондова біржа «ПФТС»	112 518,20	43,13	114757,95	37,63	131534,53	39,22	131881,75	47,72
ПрАТ «УМВБ»	34,94	0,01	4,36	0,001	6,77	0,002	4,56	0,001
ІННЕКС	0,49		–	–	–	–	–	–
ПрАТ «Фондова біржа «Перспектива»	127 324,98	48,81	186363,23	61,11	201455,17	60,1	138572,74	50,14
Усього	260 870,78	100	304965,73	100	335410,42	100	276371,88	100

* *Примітка:* січень-серпень

Відповідно до класифікації MSCI станом на червень 2021 р. до групи розвинутих потрапили фондові ринки 24 країн світу, зокрема, США, Канади, Сінгапуру, Нової Зеландії, Гонконгу, Австралії, Японії, Німеччини, Великобританії, Франції, Австрії. До групи країн із фондовим ринком, що формується належить 28 країн світу, зокрема, Аргентина, Бразилія, Катар, Чехія, Колумбія, Єгипет, Угорщина, Польща, Туреччина, Китай, Індія, Індонезія, Корея. До групи країн із «прикордонним» фондовим ринком потрапила 20 країн, зокрема, Хорватія, Естонія, Литва, Казахстан, Румунія, Сербія, Словенія, Кенія, Нігерія, Бахрейн, Кувейт, Бангладеш, Шрі-Ланка, В'єтнам. Четверта група країн з найменш розвинутим фондовим ринком містить 12 країн. Поряд з такими країнами, як Панама, Палестина, Зімбабве, Болгарія, Боснія й Герцеговина, в цю групу входить і Україна [4].

В умовах глобальних викликів розширюються тенденції розвитку фінансового ринку та його сегментів. Сучасна цифровізація фінансових процесів, виникнення новітніх фінансових інструментів і технологій, а також особливості макроекономічної ситуації країни надають можливість розширити коло суб'єктів та інструментів, операцій фінансового ринку, що підвищує інвестиційний попит, формує альтернативу розміщення та залучення фінансових ресурсів поза межами банківських установ [5].

Завдяки Інтернет-трейдингу – системі роботи з цінними паперами, що дає інвестору доступ до біржової інформації, а також можливість укладати угоди з купівлі-продажу цінних паперів на біржі в режимі реального часу за допомогою спеціальної сертифікованої програми, встановленої на персональному комп'ютері. Це сприяє розширенню кола інвесторів, які дистанційно функціонують на фондовому ринку та забезпечує альтернативні шляхи отримання фінансових ресурсів для учасників фінансового процесу.

Значну частку на фондовому ринку України займають державні облігації. Державні облігації можуть бути внутрішньої державної позики (ОВДП) та зовнішньої державної позики (ОЗДП). Облігації внутрішніх державних позик України (ОВДП) – державні цінні папери, що розміщуються виключно на внутрішньому фондовому ринку й підтверджують зобов'язання України з відшкодування пред'явникам цих облігацій їх номінальної вартості з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій [6].

Основні цілі емісії ОВДП: покриття дефіциту фінансування Державного бюджету України; регулювання грошового обігу, розвитку економіки, проведення грошово-кредитної політики з метою досягнення зростання обсягу виробництва, підвищення зайнятості та попередження інфляції; мобілізація коштів для фінансування цільових державних і місцевих програм, які мають важливе соціально-економічне значення. Основними перевагами ОВДП порівняно з депозитами є: відсотки від ОВДП не обкладаються податком на прибуток; ОВДП можна продати в будь-який момент, тоді як депозит може бути без права дострокового розірвання угоди. Обсяги та структура торгів державними облігаціями України на біржовому та позабіржовому ринку у 2016–2020 рр. наведено у табл. 2.

Як свідчать результати розрахунків, у 2017 р. відбулося значне зростання питомої ваги державних облігацій у загальному обсязі торгів на ринку цінними паперами з 16,0 % до 54,6 %. Надалі також спостерігається тенденція зростання питомої ваги державних облігацій у загальному обсязі торгів на фондовому ринку, який у 2020 р. досяг уже 82,5 %. Це пов'язано з активним стимулюванням з боку держави придбання державних цінних паперів через підвищену відсоткову ставку дохідності, через податкові пільги тощо.

Отже, як на організованому ринку цінних паперів, так і в загальному обсязі торгів найбільшу часту займають державні облігації. Питома вага всіх інших цінних паперів у загальному обсязі торгів у 2020 р. склала лише 17,5 %, що ще раз свідчить про недостатню розвинутість українського фондового ринку. У структурі фінансових інструментів, якими торгують організатори торгів останніми роками переважають облігації внутрішньої державної позики (табл. 3).

Отже, впродовж останніх років найбільший обсяг торгів за фінансовими інструментами на організаторах торгівлі зафіксовано з ОВДП: 246,5 млрд грн (94,5 % від загального обсягу біржових контрактів на організаторах торгівлі протягом 2018 р.); 295 млрд грн (96,8 % від загального обсягу біржових контрактів на організаторах торгівлі упродовж 2019 р.); 328,7 млрд грн (98 % від загального обсягу біржових контрактів на організаторах торгівлі протягом 2020 р.); 272,12 млрд грн (98,5 % від загального обсягу біржових контрактів на організаторах торгівлі упродовж січня-серпня 2021 р.). Крім того, впродовж останніх років спостерігається стабільна тенденція до зростання загального обсягу торгів ОВДП.

Таблиця 2 – **Обсяги та структура торгів державними облігаціями України на біржовому та позабіржовому ринку у 2016–2020 рр., млрд грн** [*складено за даним джерела [3]*]

Показник	2016		2017		2018		2019		2020	
	млн грн	Питом вага,%	млн грн	Питома вага,%	млн грн	Питома вага,%	млн грн	Питома вага,%	млн грн	Питома вага,%
державні облігації, зокрема:	339,49	16,0	256,13	54,6	406,41	68,8	630,07	81,0	826,00	82,5
на біржовому ринку	210,09	9,9	189,52	40,4	245,73	41,6	294,9	37,9	329,81	32,9
на позабіржовому ринку	129,4	6,1	66,61	14,2	160,68	27,2	335,18	43,1	496,19	49,6
Інші цінні папери	1788,05	84,0	212,56	45,4	184,18	31,2	148,01	19,0	174,99	17,5
обсяг торгів на ринку цінних паперів разом	2127,54	100	468,69	100	590,59	100	778,08	100	1000,99	100

Таблиця 3 – **Питома вага ОВДП у загальному обсязі торгів на операторах організованих ринків** [*складено за даними джерела [10]*]

Роки	2018	Питома вага, %	2019	Питома вага, %	2020	Питома вага, %	2021*	Питома вага, %
Державні облігації України **(ОВДП),** млн грн	246474,66	94,5	295249,47	96,8	328653,97	98,0	272122,37	98,5
Усього, млн грн	260870,78	100	304965,73	100	335410,42	100	276371,88	100

* *Примітка:* січень-серпень

Слід зазначити, що 23 травня 2018 р. Постановою Кабінету Міністрів № 544 громадам окрім можливості отримання доходів за депозитами, дозволено використовувати альтернативний варіант інвестування тимчасово вільних коштів загального та спеціального (крім субвенцій, отриманих з інших бюджетів, та коштів резервного фонду) фонду місцевих бюджетів шляхом придбання державних цінних паперів [6]. У 2019 р. ОВДП були у власності двох громад [7], але вперше НБУ відокремив територіальні громади в статистиці тримачів ОВДП лише у грудні 2020 р. За даними Національного банку, станом на 7 грудня 2020 р. їх портфель становив 122,96 млн грн**,** але значного припливу коштів місцевих бюджетів у ОВДП не відбулося [8].

Важливо, що п'ятирічні облігації внутрішньої державної позики України UA4000204150, стали першими гривневими інструментами, включеними у глобальні індекси боргових цінних паперів MVIS (MVIndexSolutions – як для громад, так і окремих домогосподарств [9]. У результаті застосування даного фінансового інструменту покращується фінансова ефективність функціонування будь-якого суб'єкта господарської діяльності, починаючи від окремого домогосподарства до господарств регіонального рівня.

Станом на жовтень 2021 р. Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку прийнято рішення про допуск іноземних цінних паперів до обігу на території України. Українські інвестори мають можливість інвестувати в 73 цінних папера іноземних емітентів [11]. А вже на 4 листопада 2021 р. цей список склав 85 цінних паперів іноземних емітентів, що свідчить про високу динамічність сучасного фондового ринку України [12]. Це дає старт обігу на українських регульованому й нерегульованому ринку таких всесвітньо відомих компаній:

– Alphabet Inc.;
– Amazon.com, Inc.;
– CATERPILLAR Inc.;
– Bank of America Corporation;
– Chevron U.S.A. Inc.;
– Citigroup Inc.;
– The Coca-Cola Company;
– DEERE&Company;
– CSX Corporation;
– EXXON MOBIL Corporation;
– DOW Inc.;
– INTEL Corporation;
– The Goldman Sachs Group, Inc.;
– McDonald`s Corporation;
– Johnson&Johnson,

що призводить до розширення можливих інструментів інвесторів, що безперечно є позитивним як для учасників вітчизняного ринку цінних паперів, так і для самого ринку [12].

ВИСНОВКИ

Дослідження деяких аспектів сучасного стану вітчизняного ринку цінних паперів свідчить про наступне: на жаль, Україна згідно з Market Classification MSCI належить до групи країн з низьким рівнем розвитку фондового ринку. Останнім часом основним фінансовим інструментом на фондовому ринку України стають облігації внутрішньої державної позики. Облігації внутрішньої державної позики є дієвими фінансовими інструментами для більшості учасників інвестиційного процесу на фондовому ринку та стали першими гривневими інструментами, включеними у глобальні індекси боргових цінних паперів MVIS. Також існує тенденція до розширення кола учасників та структури фінансових інструментів українського фондового ринку за рахунок наданої Кабінетом Міністрів України можливості придбання державних цінних паперів територіальними громадами, а також допуску іноземних цінних паперів.

Список використаних джерел

1. Селіверстова Л., Адаменко І. Особливості розвитку фінансового ринку України Інвестиції: практика та досвід, 2018. Вип. 9. С. 13–17.

2. Річний звіт НКЦПФР за 2020 р.

3. Аналітичні дані щодо розвитку фондового ринку URL: https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/

4. Market classification. Morgan Stanley Capital International. URL: https://www.msci.com/our-solutions/indexes/market-classification

5. Глобальні виклики та тенденції розвитку ринку цінних паперів в Україні URL: http://iepjournal.com/journals/32–33/2020_7_Matsuk_ukr.pdf

6. Альтернатива депозитам: як громадам ефективно використати тимчасово вільні кошти місцевих бюджетів URL: https://decentralization.gov.ua/news/10751

7. Територіальні громади інвестували в облігації внутрішньої держпозики. URL: https://biz.nv.ua/ukr/finance/otg-investuvali-v-obligaciji-vnutrishnoji-derzhpoziki-novini-ukrajini-50128631.html

8 Територіальні громади вперше інвестували в ОВДП URL: https://finclub.net/ua/news/terytorialni-hromady-vpershe-investuvaly-v-ovdp.html

9 Українські ОВДП уперше включили в глобальний індекс URL: https://finclub.net/ua/news/ukrainski-ovdp-vpershe-vkliuchyly-v-hlobalnyi-indeks.html

10. Державні цінні папери URL: https://news.finance.ua/ua/news/-/296050/derzhavni-tsinni-papery

11. 73 іноземних цінних папера: НКЦПФР поповнила список допущених цінних паперів іноземних емітентів до обігу в Україні URL:https://www.nssmc.gov.ua/73-inozemnykh-tsinnykh-papera-nktspfr-popovnyla-spysok-dopushchenykh-tsinnykh-paperiv-inozemnykh-emitentiv-do-obihu-v-ukraini/

12. Вже 85: НКЦПФР допустила до обігу в Україні нові цінні папери іноземних емітентів URL: https://www.nssmc.gov.ua/vzhe-85-nktspfr-dopustyla-do-obihu-v-ukraini-novi-tsinni-papery-inozemnykh-emitentiv/

References

1. Seliverstova L., Adamenko I. Features of development of the financial market of Ukraine. *Investments: practice and experience.* 2018. Vol. 9. pp. 13–17 (in Ukrainian).

2. Annual Report of the NCSSM for 2020.

3. Analytical data on stock market development. URL: https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/ (in Ukrainian).

4. Market classification. Morgan Stanley Capital International. URL: https://www.msci.com/our-solutions/indexes/market-classification

5. Global challenges and trends in the securities market in Ukraine. URL: http://iepjournal.com/journals/32–33/2020_7_Matsuk_ukr.pdf (in Ukrainian).

6. An alternative to deposits: how communities can effectively use the temporarily free funds of local budgets. URL: https://decentralization.gov.ua/news/10751 (in Ukrainian).

7. Territorial communities have invested in domestic government bonds. URL: https://biz.nv.ua/ukr/finance/otg-investuvali-v-obligaciji-vnutrishnoji-derzhpoziki-novini-ukrajini-50128631.html (in Ukrainian).

8. Territorial communities first invested in DGB URL: https://finclub.net/ua/news/terytorialni-hromady-vpershe-investuvaly-v-ovdp.html (in Ukrainian).

9. Ukrainian DGB were included in the global index for the first time. URL: https://finclub.net/ua/news/ukrainski-ovdp-vpershe-vkliuchyly-v-hlobalnyi-indeks.html (in Ukrainian).

10. Government securities. URL: https://news.finance.ua/ua/news/-/296050/derzhavni-tsinni-papery (in Ukrainian).

11. 73 foreign securities: NCSS replenishes list of securities of foreign issuers admitted to circulation in Ukraine. URL: https://www.nssmc.gov.ua/73-inozemnykh-tsinnykh-papera-nktspfr-popovnyla-spysok-dopushchenykh-tsinnykh-paperiv-inozemnykh-emitentiv-do-obihu-v-ukraini/ (in Ukrainian).

12. Already 85: The NCSS has admitted to circulation in Ukraine new securities of foreign issuers. URL: https://www.nssmc.gov.ua/vzhe-85-nktspfr-dopustyla-do-obihu-v-ukraini-novi-tsinni-papery-inozemnykh-emitentiv/ (in Ukrainian).

Maryna BORMOTOVA
PhD in Economics, Associate Professor, Ukrainian State University of Railway Transport
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5908-9922
e-mail: marvalens@ukr.net

Tetiana MASHOSHYNA
PhD in Economics, Associate Professor, Ukrainian State University of Railway Transport
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0320-3159
e-mail: mashoshina_tatiana@ukr.net

Olena TROINIKOVA
PhD in Economics, Associate Professor, Ukrainian State University of Railway Transport
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9599-5204
e-mail: troinikovae@gmail.com

CERTAIN ASPECTS OF CURRENT STATE OF DOMESTIC FINANCIAL MARKET

Introduction. *The financial market, as a combination of exchange and redistribution relations associated with the processes of purchase and sale of financial resources is a complex system that is an indicator of the development of the economy as a whole. In the context of global challenges, the development trends of the financial market and its components are expanding. The securities market today occupies an increasing segment of the financial market, despite the fact that it is under development. Recently, it is characterized by a high level of dynamism. And already now it has positive results for the participants.*

Purpose. *A study of the securities market, the structure of its financial instruments and the circle of participants.*

Results. *Modern financial processes are characterized by the emergence of new financial instruments and technologies, which expands and forms an alternative to the placement and attraction of financial resources outside of banking institutions and increases the circle of participants. An example is the emergence of Internet trading. Internet trading is a system of securities work that gives the investor access to exchange information, and also makes it possible to conclude transactions on the purchase and sale of securities on the exchange in real time using a special certified program installed on a personal computer.*

The expansion of the range of financial instruments that contribute to the increase of the circle of participants in the financial process in the stock market occurred at the expense of Bonds of Internal Government Loans of Ukraine, whose income rates are higher then bank. They became the first hryvnia instruments included in the global indices of debt securities MVIS (MV Index Solutions. Also in October this year, the National Commission on Securities and Stock Market decided to allow the circulation of foreign securities in Ukraine. As a result, today Ukrainian investors can use the opportunity to invest in 85 securities of foreign issuers. All this makes it possible to obtain additional financial resources for both individual (households) and collective entities (communities).

Conclusion. *Domestic government bonds are effective financial instruments for the majority of participants in the investment process in the stock market are the first hryvnia instruments to be included in the the global MVIS debt securities indices. There is also a tendency to expand the circle of participants and the structure of financial instruments of the Ukrainian stock market due to the possibility of purchasing state securities by territorial communities, as well as admission of foreign securities by the Cabinet of Ministers of Ukraine.*

Keywords: *financial market, securities market, financial instruments*

DOI: https://doi.org/10.37634/efp.2021.11(3).3
УДК 658.336

Мар'яна Григорівна ***БОРТНІКОВА***
к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2346-8007
e-mail: mariana.h.bortnikova@lpnu.ua

Юлія Леонідівна ***ЧИРКОВА***
к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7315-9520
e-mail: yuliya.l.chyrkova@lpnu.ua

ФОРМУВАННЯ УЗАГАЛЬНЕНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗРОБЛЕННЯ АДАПТИВНОЇ КОНКУРЕНТНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВИХОДУ НА НОВІ ІНОЗЕМНІ РИНКИ

У статті розкрито сутність адаптивного управління. Систематизовано принципи формування адаптивної конкурентної стратегії. Охарактеризовано вплив факторів внутрішнього й зовнішнього середовища на систему адаптації підприємства. Рекомендовано узагальнену технологію розроблення адаптивної конкурентної стратегії підприємства в умовах виходу на нові іноземні ринки, яка передбачає: встановлення цілей та мети; аналізування внутрішнього та зовнішнього середовища; діагностування впливу зовнішніх та внутрішніх факторів; вибір методів виходу на нові іноземні ринки; оцінювання стратегічних альтернатив і вибір стратегії; планування реалізації адаптивної конкурентної стратегії; реалізацію адаптивної конкурентної стратегії; контролювання та регулювання реалізації адаптивної конкурентної стратегії в умовах виходу на нові іноземні ринки. Встановлено, що реалізація технології розроблення адаптивної конкурентної стратегії сприятиме стабільному функціонуванню підприємства як на внутрішньому, так і на іноземному ринках.

Ключові слова: *адаптація, адаптивне управління, адаптивна конкурентна стратегія, технологія, іноземний ринок*

ВСТУП

В умовах зростаючого впливу глобалізації та інтеграції перед підприємствами виникають завдання розширення фінансово-господарської та зовнішньоекономічної діяльності, а також адаптації до вимог, які існують на іноземних ринках. Для вирішення зазначених завдань підприємствам необхідно постійно підвищувати рівень конкурентоспроможності, формувати нові конкурентні переваги, а також адаптувати окремих аспектів управлінської діяльності до вимог європейського та світового ринків тощо.

Проблеми адаптації підприємств до умов зовнішнього середовища широко висвітлюються у працях таких вчених, як О.В. Ареф'єва, С.Т. Пілецька [1], В.В. Готра, Ю.І. Філін [2], Л.Л. Калініченко [3], В.Л. Корінєв, Д.О. Мартиненко [4], С.В. Кудлаєнко [5], Н.М. Кулик, Т.М. Соколенко [6], Т.І. Лепейко, Д.В. Кіпа [7], К.В. Кривобок [8], С.І. Оліферук [9], Д.М. Соковніна [10], І.І. Стец [11], Н.В. Якименко-Терещенко, Л.С. Кожуріна [12] та ін.

Науковцями комплексно та ґрунтовно розкрито сутність адаптивного управління, підходи до побудови адаптивних управлінських систем, запропоновано критерії оцінки ефективності їх реалізації тощо. Однак певною мірою поза увагою залишаються окремі аспекти формування адаптивної конкурентної стратегії підприємства. Зважаючи на це, виникає необхідність у формуванні узагальненої технології розроблення адаптивної конкурентної стратегії підприємства в умовах виходу на нові іноземні ринки.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Методологічною та теоретичною основою дослідження в межах даної роботи є фундаментальні наукові праці провідних науковців [1–12]. Для досягнення встановленої мети та розв'язання визначених завдань у роботі використано загальні методи пізнання (аналізування, спостереження, порівняння тощо) у формуванні основних положень проведеного дослідження; методи структурної декомпозиції і графічного моделювання у розробленні й відображенні пропонованої узагальненої технології розроблення адаптивної конкурентної стратегії підприємства в умовах виходу на нові іноземні ринки.

МЕТА статті – дослідження ключових аспектів та методичних основ побудови узагальненої технології розроблення адаптивної конкурентної стратегії підприємства в умовах виходу на нові іноземні ринки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Функціонування вітчизняних підприємств на іноземних ринках вимагає розроблення та впровадження нових форм і методів управління, а також їх адептацію до мінливих умов зовнішнього середовища, які пов'язані з розвитком інноваційних технологій виробництва та управління, конкуренцією, різноманіттям зв'язків між підприємствами на світовому ринку.

На основі аналізування літературних джерел [1–12] та власних досліджень пропонуємо під адаптивним управлінням розуміти управління процесом динамічних змін у системі менеджменту суб'єкта господарювання, яке передбачає розроблення комплексу заходів з приведення ресурсів підприємства відповідно до вимог вітчизняного та іноземних ринків.

Адаптивне управління підприємством в умовах виходу на нові іноземні ринки передбачає формування взаємозв'язаного комплексу дій, які передбачають аналізування стратегічного потенціалу підприємства, а також оцінювання відповідності вимог внутрішнього та зовнішнього середовища. В умовах виходу

© М.Г. БОРТНІКОВА, Ю.Л. ЧИРКОВА, 2021

на нові іноземні ринки підприємство зіштовхується із численними проблемами, які впливають на процес прийняття рішень в умовах невизначеності та ризику. Водночас загальновизнаним є те, що під впливом інтеграції та глобалізації світової економіки посилення конкурентної боротьби на насичених товарних ринках, розвитку сучасних інформаційних технологій, динамічності ситуації, а також за умов невизначеності й неможливості прогнозування змін ділового середовища діяльність суб'єктів ринку постійно ускладнюється. Саме тому виникає необхідність формування адаптивної конкурентної стратегії, яка б дала змогу своєчасно реагувати на зміни ринкового середовища та адаптувати до них систему управління, виробничу та фінансово-економічну системи, а також матеріально-технічне та інформаційне забезпечення підприємства.

У разі формування адаптивної конкурентної стратегії доцільно дотримуватись загальних та спеціальних принципів, які доповнюють один одного та потребують системного застосування (рис. 1).

Рекомендовану узагальнену технологію розроблення адаптивної конкурентної стратегії підприємства в умовах виходу на нові іноземні ринки надано на рис. 2.

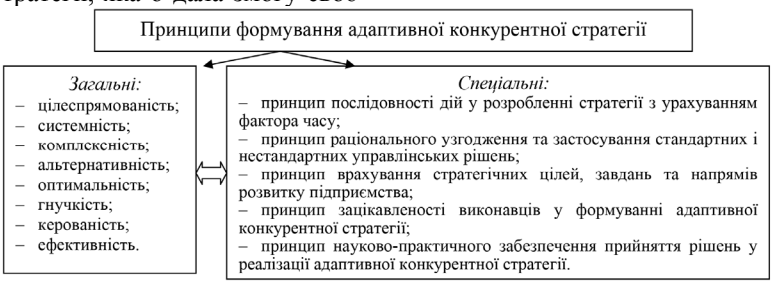

Рис. 1. Принципи формування адаптивної конкурентної стратегії [сформовано авторами на основі аналізу літературних джерел [1, 7, 12]]

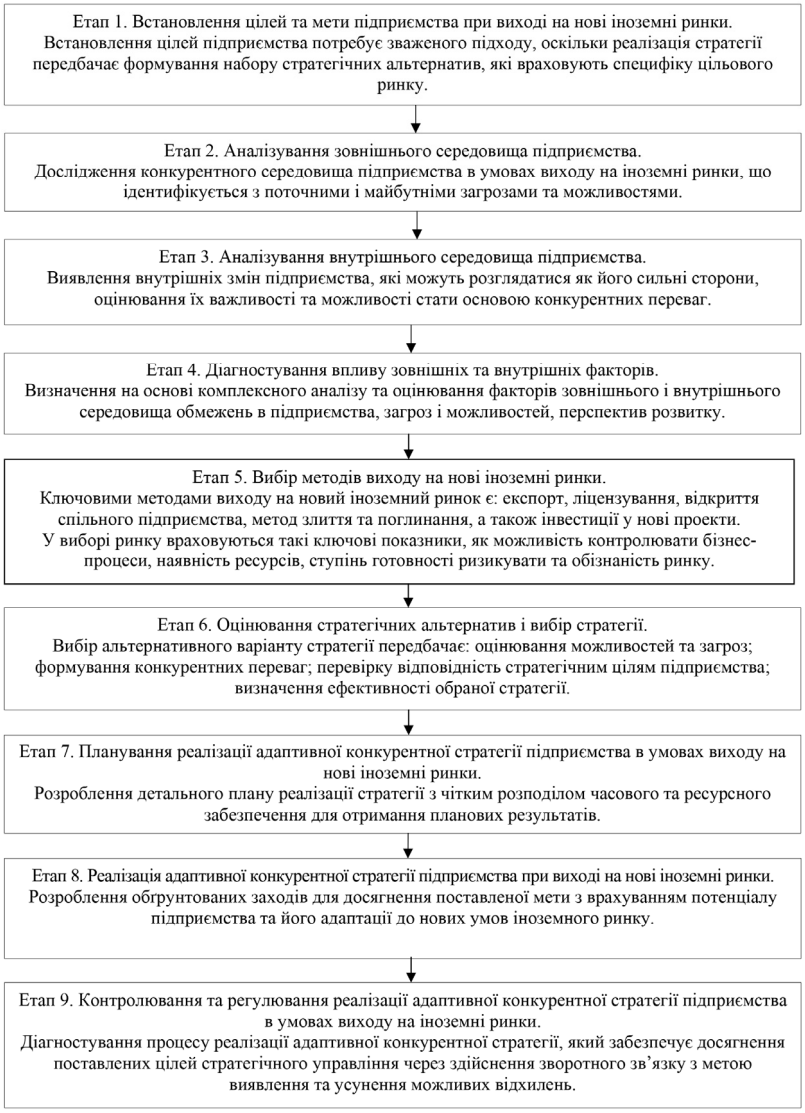

Рис. 2. Технологія розроблення адаптивної конкурентної стратегії підприємства в умовах виходу на нові іноземні ринки [розроблено авторами на основі аналізу літературних джерел]

Залежно від пріоритетних напрямів діяльності підприємства можна використовувати різну методику розроблення адаптивної конкурентної стратегії, зокрема [10; 12]: економіко-математичні та економетричні методи, метод синектики, метод колективної генерації ідей, метод складання сценаріїв, методику сегментування, методи експертних оцінок, функціонально-вартісний аналіз, галузевий аналіз, GAP-аналіз, ABC-аналіз, SWOT-аналіз, PEST-аналіз, PERT-аналіз, SPACE-матрицю, матрицю ADL, матрицю BCG, матрицю McKinsey, модель збалансованих показників (BSC) Д. Нортона і Р. Каплана, бенчмаркінг тощо.

Адаптивна конкурентна стратегія підприємства включає конкурентні переваги, визначені для конкретного сегмента ринку, має характеризувати здатність товарів чи послуг задовольнити необхідну потребу та дозволити використати економічний, технічний, організаційний потенціал підприємства. Водночас наявність тимчасово невикористаних фінансових ресурсів сприяє більш вільному маневруванню у формуванні та реалізації адаптивної конкурентної стратегії підприємства. Зазначені елементи як потенціалу, так і конкурентної стратегії не завжди дозволяють оцінити можливості підприємства для її здійснення, особливо якщо вона включає диверсифікацію діяльності, впровадження нововведень, визначений ступінь диференціації товарів, доцільну сегментацію ринку, швидке реагування на зміни потреб ринку.

ВИСНОВКИ

Реалізація адаптивної конкурентної стратегії дозволяє утримувати підприємство на шляху сталого розвитку, адекватно і швидко реагуючи на стан і зміни зовнішнього середовища, забезпечуючи оперативну адаптацію всіх структурних підрозділів до нових умов функціонування. Впровадження узагальненої технології розроблення адаптивної конкурентної стратегії підприємства сприяє його стабільному функціонуванню як на внутрішньому, так і на іноземному ринках, забезпечуючи утримування конкурентних переваг на обраному іноземному ринку.

Список використаних джерел

1. Ареф'єва О.В., Пілецька С.Т. Просторово-адаптивний підхід до формування конкурентної стратегії підприємства. *Бізнес Інформ*. 2018. № 5. С. 408–415.

2. Готра В.В., Філін Ю.І. Розробка адаптивної стратегії маркетингу. *Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні: зб. ст. за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 березня 2017 р.).* 2017. С. 163-169.

3. Калініченко Л.Л. Адаптивне управління підприємством у конкурентному середовищі. *Вісник економіки транспорту і промисловості.* 2011. № 33. С. 177-180.

4. Корінєв В.Л., Мартиненко Д.О. Стратегічне планування маркетингу як складова адаптивного управління підприємством. *Держава та регіони*. 2014. № 3 (78). С. 71-74.

5. Кудлаєнко С.В. Теоретичні основи поняття «адаптація підприємств. *Вісник ХНУ*. 2009. № 5. С. 172-174.

6. Кулик Н.М., Соколенко Т.М. Технологія адаптації в системі управління підприємством. *Економічний аналіз.* 2013. Т. 14. № 3. С. 96–100.

7. Лепейко Т.І., Кіпа Д.В. Механізм формування конкурентної стратегії підприємства. *Академічний огляд*. 2014. № 2. С. 64–69.

8. Лепейко Т.І., Кривобок К.В. Адаптаційний потенціал підприємства в конкурентному середовищі. *Економічний аналіз*. 2015. Т. 20. С. 245–250.

9. Оліферук С.І. Адаптивне управління розвитком сільського господарства: сутність та ознаки. *Ефективна економіка.* 2012. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1648

10. Соковніна Д.М. Адаптивна маркетингова стратегія підприємства: методика формування та реалізація. *Економіка та держава*. 2020. № 10. С. 90–92.

11. Стец І.І. Адаптивне управління підприємством. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 18. С. 300–305. URL: http://global-national.in.ua/issue-18–2017/25-vipusk-18-serpen-2017-r/3306-stets-i-i-adaptivne-upravlinnyapidpriemstvom

12. Якименко-Терещенко Н.В., Кожуріна Л.С. Адаптивне управління підприємством у сучасних умовах: мета й механізм реалізації. *Young Scientist*. 2017. № 6 (46). С. 535-538.

References

1. Arefieva O.V., Piletska S.T. The spatial-adaptive approach to formation of competitive strategy of enterprise. *Biznes Inform*. 2018. № 5. pp. 408–415. (in Ukrainian).

2. Hotra V.V., Filin Yu.I. Development of an adaptive marketing strategy. *Actual problems of innovative development of cluster entrepreneurship in Ukraine: collection of works by materials of All-Ukrainian scientific and practical conference (Kyiv, March 30, 2017).* 2017. pp. 163-169. (in Ukrainian).

3. Kalinichenko L.L. Adaptive enterprise management in a competitive environment. *Bulletin of Transport Economics and Industry*. 2011. № 33. pp. 177-180. (in Ukrainian).

4. Koriniev V.L., Martynenko D.O., Strategic marketing planning as a component of adaptive enterprise management. *State and regions.* 2014. Vol. 3 (78). pp. 71-74. (in Ukrainian).

5. Kudlaienko S.V. Theoretical basis of the concept of «adaptation of enterprises». *Bulletin KhNU*. 2009. № 5. pp. 172-174. (in Ukrainian).

6. Kulyk N.M., Sokolenko T.M. Technology of adaptation in enterprise management system. *Economic analysis*. 2013. № 3. Vol. 14. pp. 96-100. (in Ukrainian).

7. Lepeiko T.I., Kryvobok D.V. The mechanism of formation of competitive strategy of the enterprise. *Academic review*. 2014. № 2. pp. 64–69.

8. Lepeiko T.I., Kryvobok K.V. Adaptation potential of the enterprise in a competitive environment. *Economic analysis.* 2015. Vol. 20. pp. 245-250. (in Ukrainian).

9. Oliferuk S.I. Adaptive Management of Agricultural Development: Essence and Signs. *Effective Economics*. 2012. Vol. 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1648 (in Ukrainian).

10. Sokovnina D.M. Adaptive marketing strategy of the enterprise: methods of formation and implementation. *Economy and state.* 2020. № 10. pp. 90-92. (in Ukrainian).

11. Stets I.I. Adaptive enterprise management. Global and national economic problems. 2017. № 18 pp. 300-305. URL: http://global-national.in.ua/issue-18–2017/25-vipusk-18-serpen-2017-r/3306-stets-i-i-adaptivne-upravlinnya-pidpriemstvom (in Ukrainian).

12.Yakymenko-Tereshchenko N.V., Kozhurina L.S. Adaptive enterprise management in modern conditions: purpose and mechanism of realization. *Young Scientist*. 2017. Vol. 6 (46). pp. 535-538. (in Ukrainian).

Mariana BORTNIKOVA
PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2346-8007
e-mail: mariana.h.bortnikova@lpnu.ua

Yuliia CHYRKOVA
PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7315-9520
e-mail: yuliya.l.chyrkova@lpnu.ua

FORMATION OF THE GENERALIZED TECHNOLOGY FOR THE ENTERPRISE ADAPTIVE COMPETITIVE STRATEGY DEVELOPMENT IN CONDITIONS OF ENTERING NEW FOREIGN MARKETS

Introduction. *The issues of industrial enterprises management systems adaptation are quite sharply expressed in the aspect of European integration processes since external factors have always influenced the activities of any enterprise and required measures of adaptation to them. Therefore, under the influence of the external environment uncertainty, business entities are forced to periodically make changes to their own management system, respectively, the importance of adaptation processes of enterprises increases directly in the context of all its varieties.*

The purpose of the paper *is to study the key aspects and methodological foundations of building a generalized technology for the developing of an adaptive competitive strategy of an enterprise when entering foreign markets. The methodological and theoretical basis of the research within the framework of this work is the fundamental scientific works of leading scientists. To achieve the set goals and solve certain problems, general methods of cognition (analysis, observation, comparison, etc.) were used in the formation of the main provisions of the study; methods of structural decomposition and graphic modeling in the development and display of the proposed technology for the development of an adaptive competitive strategy of an enterprise when entering new foreign markets.*

Results*. Based on the study, the essence of adaptive management is revealed. The principles of the adaptive competitive strategy formation are systematized. The influence of factors of the internal and external environment on the adaptation system of the enterprise is characterized. A generalized technology for developing an adaptive competitive strategy of an enterprise when entering new foreign markets is recommended, which provides for the implementation of the following stages: setting goals and objectives, analyzing the internal and external environment of an enterprise, diagnosing the influence of external and internal factors; choosing methods for entering new foreign markets, assessing strategic alternatives and choosing a strategy, planning implementation adaptive competitive strategy of the enterprise, the application of the adaptive competitive strategy of the enterprise, control and regulation of the adaptive competitive strategy implementation when entering new foreign markets.*

Conclusion. *According to the results of the study, it was found that the implementation of the proposed technology stages will allow the development and implementation of measures for the adaptive competitive strategy application in the selected foreign market, as well as contribute to the stable operation of the enterprise both in the domestic and foreign markets.*

Keywords: *adaptation, adaptive management, adaptive competitive strategy, technology, foreign market*

DOI: https://doi.org/10.37634/efp.2021.11(3).4
УДК 657.6

Ірина Олександрівна ***ХОРОШИЛОВА***
к.е.н., доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5343-5161
e-mail: hia23@ukr.net

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ АУДИТУ В АУДИТОРСЬКИХ ФІРМАХ

У статті детально розглянуто проблеми якості аудиторського ринку. Проаналізовано сучасну систему контролю якості аудиту в Україні, розглянуто основні показники, що характеризують тенденції розвитку ринку аудиторських послуг. Коли представники різних сегментів суспільства задля прийняття ефективних управлінських рішень користуються послугами незалежних аудиторських фірм, необхідно бездоганно якісне проведення аудитів. Задля досягнення заданої мети авторами наведено й описано структуру, надано характеристику її елементів, визначено шляхи розвитку з метою підвищення якості аудиторської діяльності.

Ключові слова: *аудиторські послуги, якість послуг, контроль якості аудиторських послуг, внутрішній контроль якості, зовнішній контроль якості*

ВСТУП

Ринок надання аудиторських послуг має надзвичайно високий рівень конкуренції. У таких умовах кожна окрема аудиторська фірма має підтримувати достатньо високий ступінь іміджу серед поточних та потенційних користувачів їхніми послугами. Цього можна досягти лише шляхом підтримання бездоганної якості проведених аудитів та постійного перегляду структури персоналу аудиторської фірми. Під час проведеного наукового огляду опублікованих статей різних авторів, визначено, що тема аудиторської діяльності та її вдосконалення досліджувалася багатьма відомими вітчизняними й закордонними вченими. У заданому напрямі дослідження присвячено праці таких відомих дослідників, як М.Т. Білуха, А.М. Білоусов, С.Ф. Голов, Н.І. Дорош.

Водночас аналіз робіт вказаних та інших науковців дає можливість говорити про те, що з урахуванням сучасних вітчизняних умов напрями покращення якості аудиту вивчені не повною мірою й тому вимагають нового дослідження.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

У написанні статті використовувались такі методи, як діалектичний (поняття аудит, функції аудиту, визначення поняття застосування аудиту), системно-структурний, формально-логічний (аналіз питань контролю якості аудиту) та інші загальнонаукові та спеціальні методи пізнання.

На основі досліджених літературних джерел та наукових праць визначити основні сучасні шляхи покращення якості аудиту в аудиторських фірмах.

МЕТА статті – аналіз проблемних моментів контролю якості аудиторських послуг, функціональних аспектів контролю якості аудиту з огляду зовнішнього користувача та внутрішньо фірмової організації якісної роботи фахівців.

РЕЗУЛЬТАТИ

В умовах глобалізації економіки, зростання комерційної діяльності, виробництва товарів, робіт і послуг основною конкурентною перевагою стає якість, зокрема це характерно і для аудиторської діяльності.

Аудиторські послуги підпорядковані суворому державному контролю, що значно впливає не тільки на функціонування й розвиток аудиту загалом, але й на аудиторські організації зокрема. Діяльність аудиторських організацій, її особливості та результати, а також якість аудиторських послуг регулюються законодавством України. Однак, говорячи про аудиторські послуги як про комплекс заходів і засобів контролю, спрямованих на задоволення потреб клієнтів, слід виділяти не тільки правові аспекти контролю якості послуг, але й ринкові інструменти. Говорячи про якість послуг і про контроль якості, насамперед слід почати з визначення основного поняття «якості». Стосовно продукції або послуг дане поняття застосовується як оцінка стану продукції (товару, виконаних робіт або наданих послуг) – якісне або неякісне.

Основний продукт аудиторської діяльності – послуга; відповідно більшою мірою інтерес викликає поняття «управління якістю послуг», ніж більш широкий термін «якість». Згідно з міжнародним стандартом ISO 9000 якість послуг трактується як сукупність характеристик послуги, які надають їй здатність задовольняти існуючі або очікувані потреби клієнта. Відповідно до цього ж стандарту управління якістю продукції являє частину менеджменту якості, зосереджена на створенні впевненості в тому, що існуючі вимоги до якості продукції (товарів, виконаних робіт і послуг) будуть виконані. Аудиторська послуга має на увазі під собою нематеріальний результат праці, що відбувається за рахунок взаємодії постачальника й замовника. Основним продуктом аудиторських послуг є документальне підтвердження достовірності фінансової (бухгалтерської) звітності. Що стосується супутніх та інших послуг, результатом аудиторської діяльності є надання консультацій і розробка заходів з ефективного управління фінансово-господарської діяльності підприємства. Якість і результативність аудиторського продукту неможливо оцінити до або в момент надання послуги, – тільки після проведення всіх аудиторських процедур. Тому контроль роботи аудиторських організацій є найважливішим елементом діяльності, основна

© І.О. ХОРОШИЛОВА, 2021

функція якого полягає у забезпеченні якості послуг. Контроль якості для аудиторської діяльності являє собою перевірку учасників аудиторського ринку, що включає систему методик і процедур, що дозволяють виявити помилки і проблеми, а також підтвердити сумлінність аудиторських організацій й індивідуальних підприємців і дотримання ними правових норм законодавства.

Існує два основних види контролю якості аудиторських послуг: зовнішній і внутрішній.

Для покращення показників зовнішнього контролю аудиторських послуг потрібно законодавче регулювання, а саме розроблення вимог для моніторингу недобросовісних аудиторських підприємств і підвищення адміністративної відповідальності для керівників і власників аудиторських фірм. З погляду державних стандартів аудиторської діяльності якість аудиторських послуг визначається як обов'язкове виконання вимог і рекомендацій аудиторських стандартів і як чітке дотримання аудиторськими організаціями законодавчих норм України. Стандартизацію аудиторської діяльності можна охарактеризувати як важливий елемент нормативно-методичного забезпечення системи якості аудиторських послуг, де сформована головна мета аудиту, визначена організаційно-технічна платформа аудиторських послуг. Стандартизація аудиторських послуг містить: правове забезпечення аудиту; державний нагляд і регулювання аудиторської діяльності; стимулювання підвищення якісних характеристик послуг; організація матеріальної бази й технічної оснащеності, інформаційного забезпечення аудиторського підприємства; вимоги до якості послуг; основу для підготовки й навчання персоналу.

Внутрішній контроль якості важливий для аудиторських організацій не менш ніж зовнішній. Різниця між ними полягає в тому, що в аудиторської організації за внутрішнього контролю відсутня відповідальність перед третьою особою, тобто більшою мірою це право, ніж зобов'язання. Внутрішній контроль спрямований не тільки на виявлення помилок і похибок обліку, виявлення слабких сторін, а й на підвищення якості діяльності організації, зокрема аудиторського підприємства.

Розробленням внутрішніх стандартів займаються переважно великі фірми, оскільки це вимагає, по-перше, окремого фінансування, по-друге, – необхідних фахівців з рівнем кваліфікації й досвіду достатніх для даної роботи, по-третє, – наявність виділених робочих місць або можливість суміщення.

Також існують ринкові інструменти контролю якості аудиторських послуг. До них можна віднести маркетингові інструменти, елементи економічного прогнозування, ціноутворення, підвищення якості послуг, вплив на лояльне ставлення клієнта, управління інноваціями тощо. Кожен із перерахованих ринкових інструментів спрямований на підвищення ефективності аудиторських послуг. Наявність таких елементів контролю діяльності дозволяє також боротися з антидемпінговою політикою, оскільки застосування сукупності ринкових інструментів підвищує привабливість послуг, що позитивно впливає на купівельну спроможність. Зі свого боку, це гарантує стабільний попит за базовою вартістю, професійні послуги аудиторів не можуть бути оцінені дешево, оскільки це висококваліфікована праця й насамперед у разі демпінгу страждає якість послуг, що надаються.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки, слід зазначити, що контроль якості аудиторської діяльності – це комплекс заходів, направлений на покращення фінансово-господарської діяльності та зниження ризиків аудиторських організацій. Визначальну роль для клієнтів у разі вибору аудиторської компанії грає бездоганна ділова репутація, тому тільки організації, що надають свої послуги якісно й сумлінно, можуть розраховувати на конкурентні переваги на аудиторському ринку й рентабельність продажів.

Список використаних джерел

1. Аудиторська діяльність: особливості діяльності аудиторів в Україні та можливість залучення зарубіжного досвіду. *Науковий блог*: URL: https://naub.oa.edu.ua/2012/%20audytorskadiyalnistosobly%20vosti-diyalnosti-audytoriv-v-ukrajini-ta-mozhlyvist-zaluchennya-zarubizhnoho-dosvi%20du/

2. Бойко О. Чим сьогодні занепокоєні аудитори різних країн світу: міжнародний досвід, на який варто звернути увагу. URL: https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ001292

3. Драч С.В. Якість роботи аудитора – основне питання сьогодення. *Теорія і практика незалежного аудиту в Україні*: збірник тез і текстів виступів на Всеукраїнській науково-практичній конференції. Київ, 2001. С. 36–37.

4. Закон України «Про аудиторську діяльність» № 3126–12 від 22.04.93 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3125-12#Text

5. Михайленко О. Г. Зарубіжний досвід формування системи контролю якості аудиторських послуг. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки.* 2011. Вип. 20(2). С. 180–186. URL: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/handle/123456789/623

6. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг, 2015. International Federation of Accountants (IFAC): у 3-х ч. Київ: Міжнародна федерація бухгалтерів, Аудиторська палата України, 2016. Частина 1. 1250 с.

7. Суха О.Р., Марчук О.В. Проблеми й перспективи контролю якості аудиту в Україні URL: https://www.pspaudit.com.ua/files/danilenko_39–50.pdf

8. Узагальнена інформація про стан аудиторської діяльності в Україні за 2016 рік. URL: http://www.apu.com.ua/1064-zvit-do-kmu-2016

References

1. Audit activity: Peculiarities of the activity of auditors in Ukraine and the possibility of attracting foreign experience. *Scientific blog*. URL: https://naub.oa.edu.ua/2012/%20audytorskadiyalnistosobly%20vosti-diyalnosti-audytoriv-v-ukrajini-ta-mozhlyvist-zaluchennya-zarubizhnoho-dosvi%20du/ [in Ukrainian].

2. Boiko O. What is today worried by auditors from different countries: an international experience worth paying attention to. URL: https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ001292 [in Ukrainian].

3. Drach S.V. The quality of the auditor's work is the main issue of today. *Theory and Practice of Independent Audit in Ukraine:* Collection of abstracts and texts of speeches at the All-Ukrainian scientific-practical conference. Kyiv, 2001. pp. 36–37. [in Ukrainian].

4. Law of Ukraine "On Audit Activity". No. 3126–12 of 22.04.93. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3125–12#Text [in Ukrainian].

5. Mykhailenko O.H. Foreign experience in the formation of a quality control system for audit services. *Scientific works of Kirovograd National Technical University. Economic sciences.* 2011. Vol. 20(2). pp. 180–186. URL: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/handle/123456789/623 [in Ukrainian].

6. International Standards on Quality Control, Audit, Review, Other Assurance and Related Services. International Federation of Accountants (IFAC): in 3 parts. Kyiv: International Federation of Accountants, Audit Chamber of Ukraine. 2016. Part 1. 1250 p. [in Ukrainian].

7. Sukha O.R., Marchuk O.V. Problems and prospects of quality control audit in Ukraine. URL: https://www.pspaudit.com.ua/files/danilenko_39–50.pdf (last accessed: 28.10.2021). [in Ukrainian].

8. Generalized information on the state of audit activity in Ukraine in 2016. URL: http://www.apu.com.ua/1064-zvit-do-kmu-2016 [in Ukrainian].

Iryna KHOROSHYLOVA
PhD in Economics, Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5343-5161
e-mail: hia23@ukr.net

MAIN DIRECTIONS OF IMPROVING AUDIT QUALITY IN AUDITING FIRMS

The paper examines in detail the problems of audit market quality. The modern audit quality control system in Ukraine is analyzed, the main indicators characterizing the development trends of the audit services market are considered. When representatives of different segments of society use the services of independent audit firms to make effective management decisions, it is necessary to conduct high-quality audits. To achieve this goal, we have given and described the structure, given a description of its elements, identified ways to develop to improve the quality of auditing.

The market for audit services has an extremely high level of competition. In such circumstances, each individual audit firm must maintain a sufficiently high degree of image among current and potential users of their services. This can be achieved only by maintaining the impeccable quality of audits and constant review of the personnel structure of the audit firm. The purpose of writing the paper is to analyze the problematic aspects of quality control of audit services, functional aspects of audit quality control from the point of view of the external user, and the internal organization of quality work of specialists.

In the context of globalization of the economy, the growth of commercial activity, production of goods, works and services, the main competitive advantage is quality, including this is typical for auditing. The main product of audit services is documentary evidence of financial (accounting) statements. With regard to related and other services, the result of audit activities is the provision of advice and development of measures for effective management of financial and economic activities of the enterprise. The quality and effectiveness of the audit product cannot be assessed before or at the time of service, only after all audit procedures have been performed. Quality control of audit activities is a set of measures aimed at improving financial and economic activities and reducing the risks of audit organizations. The decisive role for clients in choosing an audit company is played by an impeccable business reputation, so only organizations that provide their services in a quality and honest manner can count on competitive advantages in the audit market and profitability of sales.

Keywords: *audit services, quality of services, quality control of audit services, internal quality control, external quality control*

DOI: https://doi.org/10.37634/efp.2021.11(3).5
УДК 347.73

Вікторія Олександрівна ***ПИЛИПЕНКО***
студентка, Інститут прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4701-7446
e-mail: vpylypenko22@gmail.com

Михайло Михайлович ***ГАЛАЙ***
студент, Інститут прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8082-9334
e-mail: m.m.galay@nlu.edu.ua

Ігор Васильович ***КОСЯК***
студент, Інститут прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4583-395X
e-mail: i.v.kosyak@nlu.edu.ua

КРИПТОВАЛЮТА ЯК ПЛАТІЖНИЙ ЗАСІБ

У статті досліджено проблематику сутності криптовалюти як платіжного засобу та зазначено її ключові особливості. Проаналізовано різні підходи до визначення правової природи криптовалюти. Визначено правову природу криптовалюти крізь призму світових практик її використання. Проаналізовано можливість використання криптовалют з погляду їх спроможності виконувати основні функції грошей. Також приділено увагу відповідним установам, де можна розрахуватися криптовалютами. У висновку приділено увагу необхідності законодавчої регламентації сутності криптовалюти для подальшого ефективного еволюціонування.

Ключові слова: *криптовалюта, віртуальна валюта, електронні гроші, платіжний засіб, правовий статус криптовалют*

ВСТУП

На початку 90-х рр. XX ст. DigiCash почала використовувати криптографію для здійснення конфіденційних платежів. Саме це й було початком існування криптовалюти, але сам термін почав використовуватися лише зі створенням електронної платіжної системи Bitcoin у 2009 р. Незважаючи на те, що поняття існує вже понад 11 років, певної чіткої правової позиції стосовно цього явища в українському законодавстві немає досі. Окрім цього, дискусійним залишається питання з того, чи можна криптовалюту вважати валютою.

МЕТА статті – визначення можливості криптовалюти бути платіжним засобом на рівні з національною валютою України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження застосовано методи логічного узагальнення інформації, порівняння та формалізації, аналізу та вивчення наукових праць учених та судової практики, групування джерел інформації, уточнення дослідженої інформації.

Стан досліджень

Цій проблематиці присвятили наукові праці такі закордонні та вітчизняні вчені, як: А. Уолч (A. Walch), Гарет В. Пітерс (Gareth W. Peters), Ефстатіос Панай (Efstathios Panayi), Андрес Солімано (Andres Solimano), Дартенян Веларде (Dartegnian Velarde), Філіп Хакер (Philipp Hacker), Дж. Еверетт (J. Everette), Джесе Канач (Jesse Kanach), І. Верес, В.В. Рисін, М.В. Рисін, Т.О. Резнікова, С.С. Пилипишин та ін. Визначенню криптовалюти платіжним засобом переважно приділяли увагу закордонні вчені, – це пояснюється широкою популярність криптовалюти на світовому ринку. Зокрема, дослідження проводились для зведення нанівець зловживань та тінізації операцій із використанням криптовалюти.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Останнім часом набула розголосу поява особливого виду валюти, яка отримала назву «криптовалюта». Ця валюта є досить популярною та досить активно обговорюється у сьогоднішньому фінансовому світі. Одним з найбільш гострих питань у цій сфері є законодавче регулювання криптовалют та визначення їх правової природи.

Для того щоб мати розуміння предмета статті, нам потрібно звернутися до визначення поняття «криптовалюта». Криптовалюта – це цифрова (віртуальна) валюта, яка не має фізичного вираження. Одиницею такої валюти є «coin», що у перекладі з англійської означає «монета». Водночас монета захищена від підробки, оскільки являє собою зашифровану інформацію, яку неможливо скопіювати.

Бурхливий розвиток криптовалюти починається з 2008 р., коли Сатосі Накамото розробив сучасну систему біткоїна. Його ідея мала такі особливості на відміну від раніше запропонованих: у межах аутсорсингу і створення децентралізованої мережі запиту підтвердження транзакції у формі “mining” – винагороди за створення подальших монет [1, с.562].

Щоб визначати чи є криптовалюта платіжним засобом, потрібно виділити її ключові особливості. Тут заслуговує уваги думка науковця З. Двуліта, який виділяє такі основні особливості:

1) обмін на товари або послуги;
2) обмін на класичну валюту;

 © В.О. ПИЛИПЕНКО, М.М. ГАЛАЙ, І.В. КОСЯК, 2021

3) оплата товарів та послуг;

4) мінімальний рівень можливості викрадення;

5) платежі, швидкі і прямі транзакції;

6) інвестиційний актив;

7) розвиток бізнесу на криптовалюті [2, с.12].

Крім цього, варто звернутися до комюніке Великої двадцятки від 20 березня 2018 р., в якому вказується, що незважаючи, що уряди розуміють можливість покращення економічної ситуації у використанні криптовалюти, але за таких обставин звертають увагу на те, що сама система ще є нестабільною та має багато ризиків, що унеможливлює її використання зараз. Водночас варто зазначити, що у комюніке «криптовалюта» зазначається як «криптоактиви», що вчергове дає зрозуміти, що уряди провідних держав не розглядають крипто-валюту як платіжний засіб.

Стосовно питання правового регулювання обігу криптовалюти, в більшості країн її офіційний статус ще не визначений. Крім того, у світі існують різні підходи до визначення правової природи криптовалюти.

1. Криптовалюту можна розглядати як платіжний засіб. У більшості країн світу питання з надання криптовалюті статусу платіжного засобу є досить проблемним. Це зумовлено такими чинниками, як анонімність та непідконтрольність державі подібних розрахунків, можливість проведення платежів із протиправними цілями, легкість відходу від оподаткування.

2. Криптовалюту можна розглядати як іноземну валюту. Даний підхід є досить спірним, оскільки іноземна валюта – це засоби, виражені у грошових одиницях іноземних держав, міжнародних грошових або розрахункових одиницях. Криптовалюта не володіє таким статусом, оскільки її емісія – результат волевиявлення окремої фізичної або юридичної особи або групи таких осіб [1, с. 563–564].

3. Як фінансовий актив – Міністерство фінансів Німеччини зробило заяву про те, що біткоїни не можуть бути класифіковані як електронна або іноземна валюта, а більше підходять під визначення «приватні гроші», визнавши біткоїн як фінансовий інструмент, відобразивши свою позицію у Банківському кодексі. Болгарія також прирівняла доходи від біткоїнів до доходів від фінансових активів.

Дуже часто криптовалюти порівнюють з фінансовою пірамідою. Дійсно, є деяка схожість у тому, що чим більше нових учасників цього процесу і чим більше їх вкладів у криптовалюту, тим більш зростає розмір самої системи та її дохідність, але в будь-якої фінансової піраміди є кінцевий бенефіціар, який чекає певного періоду й потім може всі гроші, які є в цій системі забрати собі і всі вкладники втратять свої вклади. Якщо брати біткоїн, то він існує з 2009 р., у нього немає кінцевого бенефіціару, усі гроші, що інвестуються вкладниками у дану криптовалюту, не надходять на особисті рахунки певної людини або організації, а сам курс криптовалюти спекулятивний, а не встановлюється певною людиною як у фінансових пірамідах. Якщо остання для свого функціонування фінансує доходи старих вкладників за рахунок надходжень від нових вкладників, підтримуючи експоненційне зростання курсу, яке неможливо постійно підтримувати, то рано чи пізно така фінансова піраміда рухне, а якщо брати біткоїн, то там немає подібної схеми виплат старим вкладникам, а його цінність випливає виключно крізь широту його використання [3, с.270].

Для України криптовалюта є інноваційним продуктом на ринку платежів, і вона не внесена до національного Реєстру платіжних систем. Заступник міністра цифрової трансформації О. Борняков, експерт IT-сектору Офісу ефективного регулювання (BRDO) І. Самоходський, народний депутат ВРУ, голова МФО Blockchain4Ukraine О. Жмеренецький зазначили, що криптовалюта є новітнім цифровим класом активів, який у перспективі може замінити традиційні матеріальні активи (такі як золото і фіатні валюти). Фіатні валюти існують впродовж багатьох років, і рано чи пізно майже всі вони зазнавали інфляцій. Біткоїн, як варіант, може подолати виклики як стандартів золота, так і фіатних валют. Іншу позицію зайняла Японія, яка у 2016 р. однією з перших країн у світі визнала криптовалюти офіційним платіжним інструментом, який працює на рівні з емітованими державою грошима.

Потрібно сказати, що законодавці двічі вже намагалися врегулювати питання оподаткування, правової природи та правового регулювання криптовалюти. Перший випадок: у 2019 р. до ВРУ внесли проєкт закону № 2461, який встановлював правила оподаткування для продажу криптоактивів, зокрема криптовалюти. У документі бралися до уваги випадки виведення активів у фіат (тобто криптовалюта продається, наприклад, за долари). Операції з продажу криптовалюти не обкладалися б ПДВ. Заразом у законі нічого не говориться з приводу застосування спрощеної системи оподаткування до таких операцій, але на цей момент торгівлі криптовалютою немає серед заборонених видів діяльності для платників єдиного податку. Водночас автори законопроєкту зазначали, що український ринок віртуальних активів не може нормально розвиватися в силу відсутності визначеності правового статусу електронних валют і токенів.

Вдруге 2 грудня 2020 р. депутати Верховної Ради в першому читанні прийняли законопроєкт № 3637 про віртуальні активи, покликаний легалізувати ринок криптовалюти в Україні.

З пояснювальної записки до нього можна виділити мету законопроєкту: «Учасники ринку віртуальних активів повинні отримати можливість користуватися банківськими послугами, платити податки з отриманих доходів і мати гарантований юридичний захист у судах при порушенні їхніх прав. Також дуже важливим завданням є забезпечення захисту українських інвесторів у здійсненні інвестицій на ринку віртуальних активів». Законопроєктом визначається поняття та правовий статус віртуального активу, а також питання прав власності та здійснення операцій із такими активами в Україні.

Цей документ можна назвати рамковим, оскільки в ньому чітко не вказані механізми та процедури здійснення операцій із віртуальними активами. Законопроєкт їх тільки визначає й дозволяє, а застосування на практиці буде прописуватися у додаткових актах. А також варто зазначити, що він був ветований Президентом України, який аргументував це відсутністю чіткого механізму здійснення операцій із віртуальними активами та механізму регулювання, зокрема законом пропонується створення окремого нового органу вико-

навчої влади, який би регулював відносини у сфері криптовалюти, посилаючись на публічні звіти Міжнародної організації комісій із цінних паперів, а також вказав, що така діяльність має здійснюватися вже існуючими в Україні фінансовими регуляторами, а саме Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку та Національним банком України [4].

Тобто на сьогодні в Україні не існує прямого обов'язку зі сплати доходів від операцій із криптовалютами, але деякі представники контролюючих служб зловживають своїми правами і прогалинами у законодавстві та вважають, якщо особа не сплачує податки та збори від доходів з операціями з купівлі/продажу криптовалюти або діяльності від «майнінгу», то в неї проводять обшуки, викликають на допити та інкримінують ст. 212 КК України «Ухиляння від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів», ст. 209 КК України «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»[5, с. 615].

Щоб не потрапити у подібну ситуацію зі свавіллям контролюючих служб, є декілька способів стати на облік в органах Державної фіскальної служби України і сплатити всі податки та збори з доходу від операцій із криптовалютами та «майнінгу». Якщо особа вже є суб'єктом декларування і зобов'язана подавати декларацію, то у графі «Інші доходи» в декларації може зазначити дохід від криптовалютних операцій або «майнінгу» і сплатити 18 % податку на доходи фізичних осіб та 1,5 % військового збору [5, с. 615].

Застосування криптовалюти у банківській сфері почалося з Santander UK, де вони її використовували для міжнародних платежів, оскільки застосування криптовалют у міжнародних розрахунках зробить процес швидшим, дешевшим для отримувача послуг та легшим в оформленні платежів [6].

Кількість установ в Україні, де можна розрахуватися криптовалютами, постійно зростає. Пошукова система "Spendabit" дає можливість знайти кілька мільйонів товарів, які доступні до покупки за біткоїни. "SpendBitcoins" також дає можливість знайти на карті продавців, які приймають біткоїни. Хоча ця карта менш популярна, ніж попередня, на ній можна знайти інших продавців, яких немає на "Coinmap". На відміну від інших сервісів, на "CoinATMRadar" є можливість знайти bitcoin-банкомат у будь-якій точці світу, щоб швидко й легко конвертувати біткоїни у фіатну валюту. Також Європейський центральний банк у своєму звіті висвітлює швидкість, вартість та спрощення транскордонних платежів як основні переваги криптовалют [7]. За допомогою спеціальних обмінних пунктів в онлайн-мережах або через брокера Форексу (FXOpen) криптовалюту можна обміняти на основні валюти світу. Також біткоіни можна отримати шляхом прийняття сплати за надані товари та послуги або через купівлю безпосередньо в іншого власника.

22 жовтня 2015 р. Суд ЄС відніс біткоїни до «контрактних» засобів платежу та, дослідивши правову природу, визнав їх для цілей оподаткування ПДВ не товарами чи послугами, а платіжним засобом. Таке рішення прирівняло віртуальні валюти до традиційних валют у плані оподаткування. Відповідно до постанови суду операції з обміну традиційних валют на біткоїни повинні бути вільні від податку на додану вартість, оскільки правила ЄС забороняють стягнення такого податку з операцій з обміну валют, банкнот і монет. Що ж до судової практики нашої держави, то в більшості рішень криптовалюта розцінюється українськими судами не як платіжний засіб, а як актив; а договір купівлі-продажу або поставки, де засобом платежу за товари сторонами визначається криптовалюта, розцінюються судами як договори міни. Водночас судами робиться акцент на тому, що біткоїн не є річчю в розумінні ст. 179 Цивільного кодексу.

Можливість використання криптовалют як грошей треба аналізувати з погляду їх спроможності виконувати основні функції грошей – міри вартості, засобу обміну й засобу нагромадження. Криптовалюти не слід визначати як вид електронних грошей, хоча вони подібні до них. Електронні гроші – одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується у готівковій або безготівковій формі. Випуск ефектронних грошей, номінованих лише у гривні, може здійснювати виключно банк, який і бере на себе зобов'язання з їх погашення. Криптовалюту можна визначити як одиницю вартості, вона зберігається на електронному пристрої, приймається як засіб платежу іншими особами, але її не випускає банк і також вона не номінована у гривні. Криптовалюта немає центрального органу контролю та управління, тому принципи повної анонімності, відсутності контролю та обмеженого випуску відрізняють її від роботи електронних платіжних систем.

Дуже цікавою є справа № 753/599/16-ц від 24.03. 2016, що стосується оплати біткоїнами роботи програміста. Суть полягає в тому, що між особами був укладений договір обміну товару на роботи, згідно з яким одним з них взято зобов'язання на власний ризик виконати роботи з розроблення та створення програмного забезпечення відповідно до технічного завдання з передачею їх результатів замовнику, а останній узяв на себе зобов'язання передати йому визначену договором кількість цифрової продукції Bitcoin, об'єктивно вираженої за допомогою комп'ютерного програмування у формі цифрових записів (товар) на загальну суму 10 тис. грн в обмін на виконання ним робіт. Обмін робіт на товар здійснюється на безгрошовій збалансованій основі. Роботи вважаються виконаними з моменту підписання акту прийому-передачі виконаних робіт. Він виконав умови договору – розробив та створив програмне забезпечення відповідно до технічного завдання з передачею їх результатів замовнику, однак останній біткоїни програмісту так і не передав. Суд зауважив, що замовник не може передати програмісту те, що не має ознак матеріального світу, тобто біткоїни. Як ми бачимо, судова практика склалася не на користь тих, хто вирішив використовувати біткоїни в якості оплати за договором [8].

Як стверджують державні фінансові регулятори в особі НБУ, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку й Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг, діяльність, пов'язана з операціями купівлі, продажу, обміну та конвертації криптовалюти, несе велику кількість ризиків. Фізичні та юридичні особи повинні їх усві-

домлювати, перш ніж здійснювати такі операції.

До основних ризиків належать:

– можливість втрати коштів через крадіжку, наприклад, у результаті кібератак на платформи обміну криптовалюти або інфраструктуру користування;

– відсутність гарантій з повернення інвестованих коштів у криптовалюти. Заощадження, що утримуються у криптовалюті, не гарантуються Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, оскільки такі заощадження не вважаються банківськими депозитами;

– можливість шахрайства. Заощадження в криптовалютах можуть бути використані для побудови фінансових пірамід, які, у зв'язку з описаними вище типами ризику, можуть у досить короткий термін призвести до втрати інвесторами своїх грошей. У разі подібної ситуації з коштами у національній чи іноземній валюті єдиною доступною формою правового захисту може бути кримінальне провадження. Через невизначений статус криптовалют державні установи із захисту прав споживачів в Україні не матимуть правових підстав для допомоги як інвесторам, так і користувачам;

– складність використання звичайних методів оцінювання ринкової вартості активів у криптовалютах;

– значні цінові коливання криптовалют та суміжні з ним ризики − спекулятивність та неврегульованість рівнів комісійних винагород за здійснення операції в криптовалютах;

– відсутність інфраструктури. Криптовалюти не є загальноприйнятими у торговельно-сервісних мережах. Вони не є законним засобом платежу та не є валютою. Це означає, що торговельні підприємства не мають юридичного зобов'язання приймати криптовалюти як засобу платежу [9].

Отже, ризики втрати коштів у здійсненні операцій із криптовалютами є надзвичайно високими. Усі, хто планує вкладати власні кошти у криптовалюти, мають усвідомлювати, що здійснюють такі операції на власний ризик [8].

На сьогодні є дуже поширеними Інтернет-шахрайства з використанням віртуальних грошей. Це, наприклад, фінансові піраміди, «перемоги» у конкурсах та лотереях, занадто вигідні розпродажі, ставки на спорт, бізнес-пакети, «благодійність», фішінг тощо. За це в Україні передбачена кримінальна відповідальність. Наприклад, у справі № 760/3538/21 від 27.04.2020 суд висунув підозру жінці, яка, маючи досвід у сфері торгівлі на ринку віртуальних активів (криптовалюти), з метою шахрайського заволодіння чужим майном через залучення грошових коштів громадян України (інвесторів / вкладників), шляхом введення їх в оману, зокрема повідомлення останнім неправдивої інформації про гарантовану можливість отримання надприбутків на ринку віртуальних активів (криптовалюти), стала поширювати відомості серед кола своїх знайомих стосовно здійснення нею прибуткових брокерських послуг для управління віртуальними активами, зокрема криптовалютою. За вчиненні діяння, що передбачені ч. 4 ст. 190 ККУ (шахрайство, вчинене в особливо великих розмірах або організованою групою), жінці загрожує покарання у виді позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років із конфіскацією майна.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи все вищевикладене, можна стверджувати, що відносини, пов'язані з криптовалютою є недостатньо дослідженими і, як наслідок, невизначеними на сьогодні. Навряд чи можна очікувати, що в найближчі кілька років в Україні та більшості країн світу стануть постійно використовувати криптовалюти. Одностайної судової практики наразі немає, Верховний суд також ще не висловив своєї позиції. Попри очевидні плюси, основним бар'єром для глобалізації віртуальних грошей залишається їх врегулювання на законодавчому рівні. За таких обставин великого значення набуває грамотна робота юристів у разі укладання договорів, об'єктом яких є криптовалюти, визначені в якості платежу, тому що зараз люди починають застосовувати криптовалюту в якості платіжного засобу, хоча і правового регулювання цього питання немає.

Список використаних джерел

1. Товкун Л.В. Характерні особливості криптовалюти: окремі теоретичні та практичні аспекти. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 4. С. 561–567.

2. Криптовалюта: стан та тенденції розвитку / З.П. Двуліт та ін. *Економіка та держава*. 2019. № 1. С. 10–14.

3. Шаренко М.С. Правове регулювання криптовалют в Україні. *Вороновські читання (Співвідношення матеріального та процесуального в регулюванні фінансових відносин)*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 4–5 жовтня 2017 р.). Харків, 2017. С. 269–274. URL: http://afl.org.ua/2017/10/27/voronovski-chitannya-2017-zbirnik-tez/ (дата звернення: 31.10.2021).

4. Пропозиції до Закону України «Про віртуальні активи»: Пропозиції від 05.10.2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=69110&pf35401=553893

5. Шаренко М.С. Особливості оподаткування доходів від операцій з криптовалютами в Україні. *Вороновські читання (Єдність адміністративних та фінансових процедур):* матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 5–6 жовтня 2018 р.). Харків, 2018. С. 613–617. URL: http://afl.org.ua/2018/12/20/voronovski-chitannya-2018-zbirnik-tez/

6. Резнікова Т.О., Пестун А.П. Інноваційні міжнародні системи фінансових розрахунків – криптовалюти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2019. Випуск 24. Частина 3. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/24_3_2019ua/14.pdf

7. Іванюк В. Застосування криптовалюти як інноваційного платіжного засобу. URL: http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/882/869

8. Рішення Дарницького районного суду м. Києва: Рішення від 24.03.2016 № 753/599/16-ц. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/56686444

9. Ризики операцій з криптовалютами. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/spilna-zayava-finansovih-regulyatoriv-schodo-statusu-kriptovalyut-v-ukrayini

References

1. Tovkun L.V. Characteristic features of cryptocurrency: some theoretical and practical aspects. *Comparative and analytical*

law: 2020. № 4. pp. 561–567. (in Ukrainian).

2. Cryptocurrency: state and trends / Z.P. Dvulit, et.al. *Economy and State*. 2019. № 1. pp. 10–14. (in Ukrainian).

3. Sharenko M.S. Legal regulation of cryptocurrencies in Ukraine. *Voronov readings (Correlation of material and procedural in the regulation of financial relations)*: materials of the international scientific and practical conference (Chernivtsi, October 4–5, 2017). Kharkiv, 2017. pp. 269–274 URL: http://afl.org.ua/2017/10/27/voronovski-chitannya-2017-zbirnik-tez/ (in Ukrainian).

4. Proposals to the Law of Ukraine "On Virtual Assets" Proposals dated 05.10.2021 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=69110&pf35401=553893 (in Ukrainian).

5. Sharenko M.S. Features of income taxation from operations with cryptocurrencies in Ukraine. *Voronov readings (Unity of administrative and financial procedures)*: materials of the international scientific and practical conference (Lviv, October 5–6, 2018). Kharkiv, 2018. pp. 613–617. URL: http://afl.org.ua/2018/12/20/voronovski-chitannya-2018-zbirnik-tez/ (in Ukrainian).

6. Reznikova T.O., Pestun A.P. Innovative international systems of financial calculations – cryptocurrencies. *Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: International Economic Relations and the World Economy.* 2019. Issue 24. Part 3. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/24_3_2019ua/14.pdf (in Ukrainian).

7. Ivaniuk V. Application of cryptocurrency as an innovative means of payment URL:http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/882/869 (in Ukrainian).

8. Decision of Darnytskyi District Court of Kyiv: Decision of 24.03.2016 no. № 753/599/16-c. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/56686444 (in Ukrainian).

9. Risks of operations with cryptocurrencies URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/spilna-zayava-finansovih-regulyatoriv-schodo-statusu-kriptovalyut-v-ukrayini (in Ukrainian).

Viktoriia PYLYPENKO
student, Institute of Prosecution and Criminal Justice of Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4701-7446
e-mail: vpylypenko22@gmail.com

Mykhailo HALAI
student, Institute of Prosecution and Criminal Justice of Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8082-9334
e-mail: m.m.galay@nlu.edu.ua

Ihor KOSIAK
student, Institute of Prosecution and Criminal Justice of Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4583-395X
e-mail: i.v.kosyak@nlu.edu.ua

CRYPTOCURRENCY AS A PAYMENT AGENT

The paper examines the essence of cryptocurrency as a method of payment has been investigated and identifies its key features (exchange for goods or services; exchange for classic currency; payment for goods and services; minimum level of possibility of abduction; payments, fast and direct transactions; investment asset; business development in cryptocurrency). Different approaches to determining the legal nature of cryptocurrency are analyzed (cryptocurrency as a method of payment; cryptocurrency as a foreign currency; cryptocurrency as a financial asset; cryptocurrency as a financial pyramid). The conclusions of the EU court, the courts of the national system on the use of cryptocurrency as a means of payment are analyzed. The legal nature of cryptocurrency is determined through the prism of world practices of its use. The possibility of using cryptocurrencies in terms of their ability to perform the basic functions of money is analyzed. The paper examines two attempts of legislators to regulate the issues of taxation, legal nature and legal regulation of cryptocurrency in 2019 and 2020. Attention is also paid to the relevant institutions where you can pay with cryptocurrencies, namely: "Spendabit", "CoinATMRadar", exchange office in online networks – WebMoney. According to the National Bank of Ukraine, the danger of cryptocurrency transactions is indicated. Examples of the main risks associated with the purchase, sale, exchange and conversion of cryptocurrencies are given (possibility of loss of funds due to theft, possibility of fraud, lack of infrastructure, significant price fluctuations of cryptocurrencies, lack of guarantees for return of invested funds in cryptocurrencies). In conclusion, attention is drawn to the need for legislative regulation of the essence of cryptocurrency for further effective evolution.

Keywords: *cryptocurrency, virtual currency, electronic money, method of payment, legal status of cryptocurrencies*

DOI: https://doi.org/10.37634/efp.2021.11(3).6
УДК 341.17

Денис Андрійович ***РОГОЗІН***
студент, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1300-847X
e-mail: d.rohozin@gmail.com

Тетяна В'ячеславівна ***КОМАРОВА***
д.ю.н., професор, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7263-4067
e-mail: t.v.komarova@nlu.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Статтю присвячено висвітленню етапів, які пройшла Чеська Республіка на шляху до повноправного членства у Європейському Союзі. Наведено проблемні аспекти, з якими зіткнулася країна, проаналізовано шляхи їх вирішення, досліджено соціологічні рейтинги підтримки європейської інтеграції серед населення Чехії в різні роки. Спрогнозовано проблеми, які можуть постати перед Україною на тому самому шляху з огляду на закріплення у преамбулі Конституції України європейського та євроатлантичного векторів розвитку.

Ключові слова: *Чехія, євроінтеграція, Європейський союз*

ВСТУП

У травні 2021 р. – 17 років з того моменту, як до лав Європейського Союзу (ЄС) вступили чотири, у минулому здебільшого радянські, країни: Чехія, Словаччина, Польща та Угорщина. Вступ до ЄС не тільки змінив політичне життя цих країн та посприяв появі нових політичних партій, а й надав їм можливість суттєво змінити Європарламент та дискурс політичного життя всього союзу. Детальну увагу хотілося б звернути саме на Чеську Республіку як на одну із найрозвинутіших в економічному плані країн з радянським минулим, яка, однак, все ж мала свої проблеми на цьому шляху. У контексті цього дослідження корисно детально проаналізувати ключові особливості, пов'язані із входженням країни до складу ЄС, наголосити на проблемах, виникненню яких посприяла європейська інтеграція, знайти теоретичні та практичні вирішення заданих проблемних аспектів. Теми, суміжні із тематикою цієї роботи, неодноразово ставали предметом дослідження як вітчизняних, так і закордонних науковців. Так, зокрема, можна виділити роботу Ф.О. Басова, що має назву «Вишеградські країни в ЄС: периферія чи нове ядро?», в якій здійснено глибинний порівняльний аналіз партійних систем та суспільно-політичного життя країн так званої «Вишеградської четвірки» після їх вступу до лав ЄС. Звернути увагу також слід на роботу чеського науковця Петра Заградніка «Вступ до Європейського Союзу: плюси та мінуси конвергації» ("Vstup do Evropské unie: přínosy a náklady konvergence"). У даній роботі наведено та наочно проілюстровано приклади позитивних та негативних аспектів, викликаних процесом європейської інтеграції Чехії. На окрему увагу також заслуговують праці Н.В. Марадик та І.І. Вовканича, що відповідно мають назви «Особливості переходу до демократії в Чеській Республіці» та «Постсоціалістична трансформація в Чеській Республіці: специфіка й етапи» [1-4].

МЕТА статті полягає у встановленні шляхів вирішення проблемних аспектів функціонування правової системи Чеської Республіки, викликаних її вступом до лав ЄС задля подальшого їх використання у вітчизняній практиці, на шляху до європейської та євроатлантичної інтеграції України.

МЕТОДИ

Основним для проведення дослідження є емпіричний науковий метод, що полягає у збиранні та аналізі інформації та її порівнянні з іншими джерелами.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розпочати дослідження неодмінно слід із всебічного з'ясування історичних передумов вступу Чехії до ЄС. Так, після закінчення Другої світової війни, тоді ще об'єднана Чехословаччина потрапляє під вплив Радянського Союзу, який встановлює в країні соціалістичний уряд. Із цього моменту країна починає називатися Чехословацькою Соціалістичною Республікою (ЧССР). Вторгнення радянських військ у серпні 1968 р. поклало кінець усім намаганням лідерів країни лібералізувати партійне правління та побудувати «соціалізм із людським обличчям», що мали місце під час т.зв. Празької весни. Через 20 років, у 1989 р., народом Чехословаччини здійснено безкровну Оксамитову революцію, – країна остаточно покінчила із соціалістичним вектором розвитку.

Процес інтеграції Чехословаччини до західноєвропейських організацій почався відразу після революції 1989 р. та був одним з основних зовнішньополітичних спрямувань Чехословаччини. Основні дійові особи чехословацької зовнішньої політики, серед яких, зокрема, можна виділити тодішнього Президента Чехословаччини В. Гавела, розпочали політичний діалог із європейськими спільнотами. Відкриття кордонів після падіння «залізної завіси» та зняття низки імпортних обмежень стало першою значною зміною, що відкрила шлях для більш інтенсивної співпраці з державами Західної Європи. Отже, Чехословаччина, а потім Чеська та Словацька Республіки зіткнулися із важким завданням перетворення централізовано-запланованої економіки на ринкову, як того вимагає ЄС. Першим вагомим кроком ще тодішньої Чехословаччини на шляху до вступу до ЄС було укладення т.зв. «угоди про асоціацію». Так, у грудні 1990 р. Чехословаччина

© Д.А. РОГОЗІН, Т.В. КОМАРОВА, 2021

розпочала переговори з європейськими співтовариствами стосовно її укладення. Угода про асоціацію сформувала правову основу відносин між Чеською Республікою та європейськими спільнотами, дозволила покращити політичний діалог, інституційну співпрацю та усунути торговельні бар'єри. За 3 роки з 1-го січня 1993 р. Чехословаччина розділилася на дві незалежні держави: Чехію та Словаччину. Основним спрямуванням у зовнішній політиці новоствореної країни стала т.зв. ідея «повернення до Європи», що була закріплена на законодавчому рівні в акті парламенту Чехії, що дістав назву «Концепція зовнішньої політики Чеської Республіки». Головною ідеєю концепції була реалізація процесу поетапного долучення Чехії до Європейського Союзу [4; 5].

Після т.зв. «оксамитового розлучення» Чехословаччини, ЄС призупинив процес приєднання. Чеська дипломатія, очолювана міністром закордонних справ Й. Зеленцем, прагнула якнайшвидше повернутися до переговорів про вступ. Згодом, у 1993 р. Чеській Республіці довелося підписати нову угоду про асоціацію, яка «встановлює двосторонні відносини між Чеською Республікою, з одного боку, та ЄС та її державами-членами, з іншого». Даний договір набув чинності 1 лютого 1995 р. За його умовами, наприклад, прем'єр-міністр Чехії міг бути присутнім на засіданні Європейської ради, а міністри могли бути присутніми на засіданні Ради міністрів двічі на рік.

У тому ж році на саміті у Копенгагені затверджено т.зв. «Копенгагенські критерії», що визначають політичні та економічні умови для вступу до ЄС, що висуваються до країн-кандидатів. Вступ має відбуватися, коли ці держави будуть спроможні виконати всі зобов'язання стосовно членства, серед яких як економічні, так і політичні умови, достатній адміністративний та судовий потенціал тощо. Акцентуючи свою увагу на формальних вимогах, які ставилися до країн-кандидатів, неможна не згадати засідання Ради Європи, проведене у червні 1993 р., у рамках якого визначено основоположні критерії, яким повинні були відповідати зазначені країни. Положення, затверджені Радою, вимагали від країн гарантування демократичних основ суспільства, забезпечення непорушності прав громадян та іноземців, реалізації можливостей протистояння на конкурентному ринку ЄС та прийняття всіх атрибутів членства в ЄС, тобто участі у валютному, економічному та політичному союзах. Також слід зазначити, що у 1995 р. був виданий ще один документ, що регламентував умови членства – «Підготовка асоційованих країн Центральної та Східної Європи до інтеграції у внутрішній ринок союзу», що в народі отримала назву «Біла книга». Цей документ охоплював список усіх необхідних для ратифікації законодавчих актів.

Заяву про вступ до ЄС подано урядом Чеської Республіки 17 січня 1996 р. Невіддільною частиною цієї заяви був меморандум, в якому уряд на чолі з тодішнім Президентом Чехії В. Клаусом заявив, що він, серед іншого, «визнає корисність та незворотність процесу європейської інтеграції», і високо оцінює його як «процес, який гарантуватиме мир та політичну стабільність для громадян на багато десятиліть». Уряд також заявив, що приймає й неекономічні аспекти європейської інтеграції. Заслуговує на увагу також теза про те, що «у процесі сучасного європейського розвитку обмін частини власного суверенітету на загальну частку наднаціонального суверенітету та спільної відповідальності є неминучим, і здійснюється як на благо своєї власної країни, так і для всієї Європи». 26 квітня 1996 р. міністр закордонних справ Й. Зеленець отримав анкету від Європейської комісії для підготовки висновку за заявою. Анкета була заповнена та відправлена у грудні 1996 р. Так, слід зазначити, що вже у грудні 1997 р. в ЄС проведено т.зв. «саміт розширення», в ході якого було оприлюднено списки першої групи країн-кандидатів, до числа яких потрапила й Чеська Республіка.

У 1998 р. почалися переговори про приєднання до ЄС із Чеською Республікою та іншими претендентами. Так, 30 березня 1998 р. у Брюсселі відбулися зустрічі міністрів закордонних справ країн-членів та кандидатів. З цього моменту стосунки між ЄС та Чехією базувалися на основі т.зв. «Європейської угоди», положення якої регулювали відносини майже у всіх сферах. Зі свого боку, чеським урядом ухвалено «Національну програму» – план усіх наступних кроків на шляху до вступу до ЄС [5].

Однак Чехія, в якій процес гармонізації законодавства проходив не дуже швидко та економіка якої перебувала у стані рецесії з 1997 р., незабаром опинилася на межі вибування з «першої хвилі» вступу до ЄС. Так, слід зазначити, що за тогочасними міжнародними інвестиційними рейтингами Чеська Республіка за рік втратила 9 пунктів, зайнявши 44 позицію у світі. Усе це знайшло свій вияв у доповіді Єврокомісії 1998 р., в якій констатувався незадовільний стан реалізації судової реформи, увага зверталася на недоведеність до кінця приватизаційних процесів. За статистичними даними, внутрішній валовий продукт країни (ВВП) країни знизився на 2,5 %, і на 1 січня 1998 р. складав лише половину від ВВП середньостатистичної країни ЄС. Рівень безробіття у країні зріс майже до 9 %. Уся вищеописана кризова ситуація стала головною проблемою, що явно ставила під питання можливість включення Чехії до складу ЄС. Причиною кризи експерти згодом назвуть невдалу спробу уряду провести приватизацію державного майна. Переломити кризову ситуацію у країні змогла лише перемога на чергових виборах соціал-демократичної партії, що мало наслідком як зміну самого уряду, так і зміну запровадженого ним курсу. Новопризначений кабінет міністрів, очолюваний прем'єр-міністром Земаном, визнав за основу своєї діяльності вектор на підготовку країни до вступу до ЄС та зосередив на цьому всі свої зусилля. Уже в 1999 р. була реалізована чимала кількість із запропонованої М. Земаном економічної стратегії, що, зі свого боку, заклало підґрунтя для виходу Чехії із довготривалої економічної кризи 1990-х рр. Так, слід зазначити, що вже станом на 2000 р. Чеська Республіка за рівнем інвестицій в її економіку обійшла Угорщину та посіла третє місце серед східноєвропейських країн [2].

На окрему увагу заслуговує ще одна проблема, з якою стикнулася Чехія на своєму шляху «повернення до Європи». Нею став євроскептичний настрій населення країни. Так, порівняно із II пол. 1990-х рр., кількість

громадян, що підтримували вступ до ЄС, впала, у відсотковому співвідношенні, із 50 % до 39 %. Підігрівали занепокоєння населення стосовно доцільності вступу до ЄС реакційні опозиційні політичні сили, очолювані колишнім прем'єром В. Клаусом. Парадоксальним виявилося те, що подолавши такий важкий шлях економічних реформ, заданих державним вектором на «повернення до Європи», у країні з'явилися євроскептично налаштовані політики. Однак тоді процес прийняття до складу союзу нових країн уже добігав кінця та став незворотнім. Попередні переговори про вступ завершилися 12–13 грудня 2002 р. Під час них вирішено окремі організаційні питання та встановлено перехідні періоди для гармонізації законодавства [6].

Окремої уваги також заслуговує ще одна проблема, що непокоїла чеських політиків на шляху до членства в ЄС. Нею виявилися можливі звинувачення з боку Австрійської Республіки та Федеративної Республіки Німеччина, адресовані чеському уряду з приводу незаконності видання чеським президентом Е. Бенешом післявоєнних декретів, що змушували німецьке населення залишити країну. Однак ця проблема була вирішена чеськими дипломатами шляхом багато сторонніх переговорів і завершилася тим, що Чехією отримано гарантії, що вирішення заданого питання не вплине на процес інтеграції країни до складу ЄС [3].

Вагомою проблемою, що ставила під загрозу можливість включення Чехії до Євросоюзу стало питання, що стосувалося атомної електростанції «Темелін», що в 1990-х рр. будувалася в південно-чеському краї, неподалік від австрійського кордону. Австрія боролася проти будівництва атомної електростанції біля власних кордонів із самого початку її будівництва. Ситуація погіршилася наприкінці 1990-х рр. після усвідомлення австрійським урядом неминучості вступу Чехії до ЄС. Крім того, саме тоді у парламенті Австрійської Республіки вагомою політичною силою виступала радикально-права партія FPO (Австрійська партія свободи), погляди якої на будівництво електростанції були однозначними. 1 січня 2002 р. в Австрії навіть пройшов референдум, на якому загалом 915 тис. австрійських громадян проголосували за те, щоб зробити зупинення будівництва станції умовою вступу Чеської Республіки до ЄС. Ситуація заспокоїлася після підписання Мелькського протоколу 12 грудня 2000 р. між Чеською Республікою та Австрією, за яким Чехія зобов'язалася вживати таких заходів, як регулярне інформування Австрії про події в Темеліні та детальна оцінка впливу АЕС на навколишнє середовище. Австрія, зі свого боку, визнала важливість розширення ЄС та заявила, що не буде блокувати процес входження Чехії до ЄС [7; 8].

Наступним важливим кроком на шляху до членства стало підписання договору про приєднання, який підписано 16 квітня 2003 р. в Афінах. Договір був додатково ратифікований національними парламентами п'ятнадцяти старих держав-членів. У нових державах-членах, за винятком Кіпру, договір схвалено на референдумі. Референдум проводився у Чеській Республіці з п'ятниці 13 червня до суботи 14 червня 2003 р. Напередодні референдуму представниками різноманітних чеських політичних сил висловлено багато сумнівів з приводу доцільності євроінтеграції. Акцент робився на можливому підвищенні цін, розоренні фермерських господарств, втраті національного суверенітету. Особливого занепокоєння викликали ідеї країн-членів ЄС, що стосувалися утворення централізованих структур з управління союзом. Однак 77,3 % виборців проголосували за затвердження згоди. Явка становила 55,2 %. Загалом до Конституційного суду надійшло 28 скарг стосовно проведення референдуму, 13 з яких не відповідали вимогам закону. Інші скарги розглянуто судом та згодом оголошено необґрунтованими. Ґрунтуючись на висновку Конституційного суду, законність референдуму підтверджено Президентом у липні 2003 р. Угода набула чинності через рік, 1 травня 2004 р.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищенаведений матеріал, що стосується процесу та етапів європейської інтеграції Чеської Республіки, можна однозначно заявити, що це був нелегкий шлях. Весь процес від повалення соціалістичного режиму й аж до входження до складу ЄС у Чехії зайняв майже 15 років. На цьому шляху було багато труднощів: реакційні політики, негативно налаштовані сусіди, дипломатичні наслідки минулого, – усе це Чеська Республіка змогла подолати. Тому, аналізуючи усю подану у статті інформацію, можна сформувати основні поради для керівництва нашої країни на цьому шляху. По-перше, це рішучість дій та реформ, які повинні реально впроваджуватися. По-друге, це акцент на гармонізації українського законодавства згідно з європейськими нормами. І по-третє – це готовність йти на компроміси заради бажаного повно цін-ного членства в складі ЄС.

Список використаних джерел

1. Басов Ф.А. Вышеградские страны в ЕС: периферия или новое ядро? *Свободная мысль.* 2019. № 5. С. 175–184.

2. Zahradnik P. Vstup do Evropské unie: přínosy a náklady konvergence. Prague: BECK, 2003. 340 p.

3. Марадик Н.В. Особливості процесу переходу до демократії в Чеській Республіці. *Науковий вісник Ужгородського університету.* 2009. № 13. С. 125–128.

4. Вовканич І.І. Постсоціалістична трансформація в Чеській Республіці: специфіка й етапи. *Carpatica-Карпатика.* 2003. № 21. С. 198–210.

5. Evropská dohoda zakládající přidružení mezi Českou republikou na straně jedné a Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na straně druhé. URL: https://www.euroskop.cz/167/0/clanek/asociacni-dohoda/.

6. Zájem Československa o členství v Evropských společenstvích. URL: https://www.euroskop.cz/803/0/clanek/vstup-cr-do-eu/.

7. Maresh M. Česko-rakouské vztahy – nejasná budoucnost. Magazine Europeum. 2002. № 1. pp. 1–4.

8. Protokol z Melku. URL: https://cs.wikisource.org/wiki/Protokol_z_Melku.

References

1. Basov F.A. Visegrad countries in the EU: the periphery or the new core? *Free thought. Collection of scientific works*. 2019.

№ 5. С. 175–184. (in Russian).
2. Zahradnik P. Vstup do Evropské unie: přínosy a náklady konvergence. Prague: BECK, 2003. 340 p.
3. Maradyk N. The peculiarities of process of transition to democracy in Czech Republic. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University*. 2009. № 13. pp. 125–128 (in Ukrainian).
4. Vovkanych I. I. Post-socialist transformation in the Czech Republic: specifics and stages. *Carpatyka*. 2003. № 21. pp. 198–210 (in Ukrainian).
5. Evropská dohoda zakládající přidružení mezi Českou republikou na straně jedné a Evropskými společenstvími a jejich členskými státy na straně druhé. URL: https://www.euroskop.cz/167/0/clanek/asociacni-dohoda/.
6. Zájem Československa o členství v Evropských společenstvích. URL: https://www.euroskop.cz/803/0/clanek/vstup-cr-do-eu/.
7. Maresh M. Česko-rakouské vztahy – nejasná budoucnost. Magazine Europeum. 2002. № 1. pp. 1–4.
8. Protokol z Melku. URL: https://cs.wikisource.org/wiki/Protokol_z_Melku.

Denys ROHOZIN
student, Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1300-847X
e-mail: d.rohozin@gmail.com

Tetiana KOMAROVA
Doctor of Legal Sciences, Professor, Yaroslav Mudryi National Law University
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7263-4067
e-mail: t.v.komarova@nlu.edu.ua

FEATURES OF THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION OF THE CZECH REPUBLIC

This paper is devoted to highlighting the stages through which the Czech Republic went on its way to full membership in the European Union. At the beginning of the work, attention is paid to the works of Ukrainian, Russian and Czech scientists analyzed in this context, on which the work is based. Further, an introduction to the historical discourse of events in the political and social spheres in the Czechoslovak Republic after the Second World War is carried out. Attention is drawn to the process of division of the Czech and Slovak Republics in the first half of the 90s. The article tells about the choice by the Czech Republic of the political and social vector for «returning to Europe». Other problems of the Czech Republic on the path of European integration are analyzed, among which one can note the conflict with the Federal Republic of Germany over the forced eviction of the German population from the country in the post-war period, based on the decrees of the President of the Czech Republic Edward Benesh, as well as the solution of this problem through diplomatic means. Attention is also drawn to another problem, which was expressed in the conflict with the government of the Austrian Republic regarding the construction of the Temelin nuclear power plant in the South Bohemian region, in the immediate vicinity of the Austrian borders. The Melk Protocol was analyzed, on the basis of which this conflict was resolved. The general conclusions on this work are summarized, in which the success of the Czech strategy for European and Euro-Atlantic integration is stated. Problems that may arise for Ukraine on the same path are predicted, taking into account the consolidation of the European and Euro-Atlantic vectors of development in the preamble of the Constitution of Ukraine.

Keywords: *Czech Republic, European integration, European Union*

DOI: https://doi.org/10.37634/efp.2021.11(3).7
УДК 657

Аліна Олександрівна ***СЕМЕНЕЦЬ***
д.е.н., доцент, Українська інженерно-педагогічна академія
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2948-6238
e-mail: 55557777alina@gmail.com

Тетяна Євгеніївна ***ДУПЛІНАТ***
студентка, Українська інженерно-педагогічна академія
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9880-5699
e-mail: duplinattanya@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ І КОНТРОЛЮ ПОТОЧНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА

Метою дослідження є вдосконалення обліку та контролю поточних зобов'язань. Досліджено найбільш суттєві проблеми сучасної господарської діяльності вітчизняної економіки: низька договірна дисципліна, криза неплатежів, глобальне хронічне порушення термінів та умов оплати за зобов'язаннями, насамперед за поточними зобов'язаннями. Запропоновано низку заходів для усунення порушень в обліку, контролі поточних зобов'язань та запобігання їх у майбутньому; недопущення у практиці господарської діяльності, обліку та контролі зривів строків та умов оплати за зобов'язаннями.

Ключові слова: *поточні зобов'язання, облік, контроль, аудит*

ВСТУП

Кризовий стан вітчизняної економіки, тяжкий фінансово-економічний стан значної кількості підприємств України [1], стрімке ускладнення фінансово-господарської діяльності, конкуренція, що наростає, як на зовнішніх, так і на внутрішніх ринках, низка інших чинників призводять до необхідності підвищення якості управління як на рівні підприємств, так і на всіх рівнях управління. Одним із найефективніших напрямів реалізації цього життєво важливого складника сучасного розвитку національної, а загалом і світової економіки є якісне зростання ефективності обліку, насамперед бухгалтерського, а також запровадження внутрішнього контролю, систем внутрішнього контролю як у системи управління підприємствами, так і на всіх рівнях управління [2]. Однією з важливих та складних ділянок облікової роботи є облік поточних зобов'язань. Фактичний стан поточних зобов'язань не тільки визначає фінансовий стан підприємства, а й інформація про це вирішально позначається на прийнятих управлінських рішеннях, що визначає кінцеві результати фінансово-економічної діяльності підприємства та шляхи його розвитку. Дослідженням проблем та питань теорії і практики бухгалтерського обліку, зокрема проблем, пов'язаних з обліком, класифікацією, оцінкою поточних зобов'язань займалися провідні вітчизняні й закордонні вчені і фахівці. Незважаючи на значні результати, досягнуті ними, зміна та ускладнення фінансово-господарської діяльності потребує постійного вдосконалення обліку й контролю поточних зобов'язань. Саме цим значною мірою визначається актуальність досліджуваної проблеми.

МЕТА роботи – вдосконалення обліку й контролю поточних зобов'язань шляхом розробки заходів для усунення порушень та запобігання їх у майбутньому.

Об'єктом дослідження є процеси обліку й контролю поточних зобов'язань на підприємствах України. Предметом дослідження є методика обліку та процедури внутрішнього контролю поточних зобов'язань на підприємствах.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною основою є діалектика, філософські методичні прийоми пізнання. Інформаційною базою роботи є періодичні видання, наукові роботи вітчизняних та закордонних фахівців у цій сфері, статистичні матеріали, законодавча, нормативна та рекомендаційна бази України, ЄС.

РЕЗУЛЬТАТИ

Поточні зобов'язання є однією зі складових залученого капіталу, які поряд із власним капіталом є джерелом фінансового, матеріально-речового, соціального та іншого забезпечення фінансово-господарської діяльності підприємства. Саме тому теоретична основа та практика обліку й контролю поточних зобов'язань мають найважливіше значення для ефективної фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання [3].

Незважаючи на глибокі теоретичні дослідження та тривалий історичний період серед фахівців даної галузі існують деякі розбіжності в розумінні та трактуванні «поточних зобов'язань». Сутність «зобов'язання» з юридичного, економічного, бухгалтерського поглядів наведено у табл. 1.

Правильне визначення поняття «поточних зобов'язань» є дуже важливим, оскільки від цього залежить відображення або не відображення заборгованості в обліку та звітності, або перенесення цієї заборгованості до складу довгострокових. У П(С)БО 11 «Зобов'язання» зазначено, що поточні зобов'язання – це зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або мають бути погашені упродовж дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу [7]. Проте існують й інші погляди стосовно визначення сутності поточних зобов'язань.

© А.О. СЕМЕНЕЦЬ, Т.Є. ДУПЛІНАТ, 2021

Таблиця 1 – **Визначення категорії «зобов'язання»** [*сформовано автором на основі [4–6]*]

Ознака	Характеристика
Юридична сутність	Цивільне правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку [4].
Економічна сутність	Зобов'язання організації перед контрагентами повинні розглядатися як статті його доходів, а зобов'язання контрагентів перед організацією – як статті його витрат [5].
Бухгалтерська сутність	Заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди [6].

Одним з найменш досліджених є питання оцінювання поточних зобов'язань. Проблема оцінювання поточних зобов'язань набуває актуальності у зв'язку з фінансовою кризою та зростаючою проблемою неплатежів. Саме тому вивчення закордонного та вітчизняного досвіду оцінювання зобов'язань є необхідним для запровадження на практиці. Зобов'язання в міжнародній практиці оцінюються за однією з чотирьох видів вартості: історичною, поточною, вартістю реалізації та теперішньою. Основою оцінки, яку най частіше приймають суб'єкти господарювання для складання фінансових звітів, є історична собівартість [8].

У сучасних умовах функціонування підприємств важливе значення займає проблема несвоєчасність платежів на вітчизняних підприємствах. Наслідком порушення строків погашення зобов'язань є знецінення грошових коштів для кредиторів. Цей факт негативно впливає на фінансовий стан підприємств. Вирішення зазначеної проблеми можливе за умов вдосконалення питань визнання, класифікації, оцінювання та відображення поточних зобов'язань в обліку та звітності. Класифікація поточних зобов'язань та їх відображення достатньо дослідженні, а питання оцінювання потребує подальшого дослідження. Через зростання неплатежів, а саме розрахунків між підприємствами, з оплати праці, за податками з бюджетом, зі страхування тощо, проблема оцінювання поточних зобов'язань набуває актуальності. Саме тому досконале вивчення основних нюансів оцінки поточних зобов'язань є необхідним для вірного відображення їх у фінансовій звітності. Ця проблема набуває стійкого негативного характеру, негативно впливаючи як на фінансово-господарське становище підприємств, так і на економіку України загалом. Як правило, у договорах (всіх видів) окремо та чітко обумовлюються умови та строки оплати, водночас обумовлюються штрафні санкції за невиконання цих умов та строків. Ця ситуація передбачається й чинним законодавством: Цивільний кодекс України (ст.ст. 509, 526, 530, 549, 611, 625, 655, 692), Господарський кодекс України (ст.ст. 222, 230, 231).

Несвоєчасна оплата за договором, як правило (за опитуванням підприємств), викликана двома основними причинами: 1) важким фінансовим становищем підприємства, відсутністю в нього грошових коштів на момент оплати; 2) недоліками в організації облікової роботи, системи бухгалтерського обліку, системи внутрішнього контролю на підприємстві, безпосередньо – поточних зобов'язань.

За першою причиною необхідно пам'ятати та враховувати, що у разі порушення строків сплати виникає прострочена заборгованість. Водночас на суму основної заборгованості можуть бути нараховані: пеня за неналежне виконання умов договору; 3 % річних від простроченої суми; інфляційна складова. Ці нарахування залежать від тривалості прострочення. У разі судового вирішення питання винній стороні доведеться зазнати судових витрат, зокрема сплатити судовий збір, а також витрати, пов'язані зі здійсненням виконавчого провадження. Розмір цих платежів становить щонайменше 10 % від суми стягнення. Усе це призведе лише до ще більшого погіршення фінансового стану. Для недопущення подібної ситуації необхідно:

1) посилити контроль з боку посадових осіб та підрозділів підприємства, насамперед бухгалтерії та фінансових служб, на стадії укладання договорів за строками та умовами оплати з метою недопущення зривів строків оплати;

2) для досягнення цієї ж мети необхідно підвищити рівень планування, насамперед фінансового;

3) у крайньому разі необхідно укласти додаткову угоду як невід'ємну частину основного договору з метою визначення інших оптимальних для підприємства термінів та умов оплати.

Для усунення другої причини необхідно скласти на підприємстві графік платежів за зобов'язаннями, зокрема поточними, та довести його для неухильного виконання до бухгалтерії та фінансових підрозділів. Пропонований графік має бути складовою та невід'ємною частиною фінансового плану підприємства.

ВИСНОВКИ

Пропонована робота показала: 1) для підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств необхідні подальші дослідження з проблем обліку, контролю поточних зобов'язань; 2) для усунення недоліків в обліку й контролі поточних зобов'язань необхідне запровадження графіка платежів за зобов'язаннями як невід'ємної частини фінансового плану підприємства; 3) необхідність неухильного дотримання чинних стандартів бухгалтерського обліку, насамперед П(С)БО 11 «Зобов'язання»; 4) необхідність підвищення рівня фінансового планування на підприємстві; 5) необхідність підвищення рівня контрольної роботи, системи внутрішнього контролю, системи внутрішнього аудиту [9] на підприємстві; розроблення методики перевірки системою внутрішнього контролю поточних зобов'язань, виконання договірної дисципліни. Внесення цих об'єктів та процесів як обов'язкових до плану роботи з достатньою періодичністю.

Список використаних джерел

1. Semenets A., Tiurina D., Kuzkin Y., Yarmak O. An analysis of the European integration processes in Ukraine. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice.* 2020. № 4(35). pp. 495–506.
2. Семенець А.О. Внутрішній контроль та система внутрішнього контролю в контексті міжнародного бізнесу: формалізація дефініцій. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії.* 2021. № 1. Вип. 9. С. 386–397.
3. Семенець А. О. Методологія внутрішнього аудиту в системі управління торговельними підприємствами: автореф. дис.… докт. екон. наук: 08.00.09. Харків, 2019. 42 с.
4. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003. № 435–IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15
5. Бержанір І.А., Бержанір А.Л., Ящук Т.А. Економічна сутність зобов'язань і розрахунків підприємства. *Приазовський економічний вісник.* 2020. № 2 (19). С. 240–244.
6. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999. № 996–XIV. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/996–14
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання»: наказ Міністерства фінансів України від 31.10.2000. № 20. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0085–00
8. Концептуальна основа фінансової звітності: Концепція від 01.09.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009
9. Семенець А.О. Якість аудиту: до проблеми уточнення поняття. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики.* 2021. № 4(39). С. 156–166.

References

1. Semenets A., Tiurina D., Kuzkin Y., Yarmak O. An analysis of the European integration processes in Ukraine. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice.* 2020. № 4(35). pp. 495–506.
2. Semenets A. O. Internal control and internal control system in the context of international business: formalization of definitions. *International Relations, Public Communications and Regional Studies.* 2021. № 1. Issue 9. pp. 386–397. (in Ukrainian).
3. Semenets A.O. Methodology of internal audit in the retail enterprise management system: author's abstract … Doctor of economic sciences: 08.00.09. Kharkiv, 2019. 42 p. (in Ukrainian).
4. The Civil Code of Ukraine: Code of Ukraine of 16.01.2003. № 435–IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435–15 (in Ukrainian).
5. Berzhanir I.A., Berzhanir A.L., Yashchuk T.A. The economic essence of the obligations and calculations of the enterprise. *Priazovsky Economic Bulletin*. 2020. № 2 (19). pp. 240–244. (in Ukrainian).
6. On accounting and financial reporting in Ukraine: Law of Ukraine of 16.07.1999. № 996–XIV. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/996–14 (in Ukrainian).
7. Accounting Regulation (Standard) 11 "Liabilities": Order of the Ministry of Finance of Ukraine of 31.10.2000. № 20. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0085–00 (in Ukrainian).
8. Conceptual basis of financial reporting: Concept of 01.09.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_009 (in Ukrainian).
9. Semenets A.O. Audit quality: to the issue of refining the concept. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice.* 2021. № 4(39). pp. 156–166. (in Ukrainian).

Alina SEMENETS
Doctor of Economics, Associate Professor, Ukrainian Engineering Pedagogics Academy
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2948-6238
e-mail: 55557777alina@gmail.com

Tetiana DUPLINAT
student, Ukrainian Engineering Pedagogics Academy
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9880-5699
e-mail: duplinattanya@gmail.com

PECULIARITIES OF ACCOUNTING AND CONTROL OF CURRENT LIABILITIES OF THE ENTERPRISE

Introduction. *The crisis state of the domestic economy and a number of other factors require domestic enterprises and other levels of management to take prompt and drastic measures aimed at increasing the level of management. One of the promising and proven directions for increasing the efficiency of the management level is the increase and qualitative growth of the accounting system and the internal control system. One of the most important and difficult areas of accounting and control work (determining the final results of the financial and economic activities of the enterprise and its financial condition) is the accounting and control of liabilities, primarily current ones, this is what determines the direction of this research.*

The purpose of the paper *is to improve the accounting and control of current liabilities by developing measures to eliminate violations and prevent them in the future. The methodological basis was dialectics, philosophical methodological methods of cognition.*

Results. *The paper examines approaches to clarifying the definition of "current liabilities". The most significant problems of modern economic activity of the domestic economy are investigated: low contractual discipline, crisis of non-payments, global chronic violation of the terms and conditions of payment for liabilities, primarily for current liabilities. A number of measures were proposed to eliminate violations in accounting, control current liabilities and prevent them in the future; non-admission in the practice of economic activity, accounting and control of delays in the terms and conditions of payment for liabilities. The studies have shown the need to improve the level of planning and contractual discipline, financial planning, improving document flow, accounting and control work at the enterprise.*

Conclusion. *The main conclusions of the study are: the need for further research on this issue; introduction of a payment schedule for liabilities; the need to develop a methodology for checking current liabilities by the internal control system, compliance with contractual discipline; scheduled regular inspections of facilities and processes related to accounting and control of current liabilities.*

Keywords: *current liabilities, accounting, control, audit*

DOI: https://doi.org/10.37634/efp.2021.11(3).8
УДК 336.63

Раїса Миколаївна ***ЦИГАН***
старший викладач, Кременчуцький Національний університет ім. Михайла Остроградського
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5955-812X
e-mail: raisaoaa@gmail.com

Оксана Володимірівна ***ОНИЩЕНКО***
к.е.н., доцент, Кременчуцький Національний університет ім. Михайла Остроградського
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3272-9755
e-mail: oksanakremenchug@gmail.com

Денис Євгенович ***СОЛОДКОВ***
студент, Кременчуцький Національний університет ім. Михайла Остроградського
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5249-0820
e-mail: glasniza@gmail.com

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМПАНІЙ ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

У статті досліджено одні з найбільш вирішальних аспектів функціонування підприємства під час кризи, викликаної пандемією COVID-19 та іншими подібними кризовими явищами, що суттєво впливають на бухгалтерський облік та фінансову звітність, знаходять там своє відображення як у першоджерелах для прийняття управлінських рішень: оцінювання безперервності діяльності, оцінювання на предмет зменшення корисності та оцінювання очікуваних кредитних збитків. Визначено, що оцінювання ліквідності у компанії, що необхідна для продовження виконання зобов'язань, та визначення суми очікуваного відшкодування є першими кроками з боку керівництва підприємства з метою попередження банкрутства.

Ключові слова: *зменшення корисності, оцінювання очікуваних кредитних збитків, COVID-19, бухгалтерський облік, фінансова звітність*

ВСТУП

Пандемія суттєво вплинула на операційну діяльність більшості підприємств у світі майже у всіх секторах економіки. Водночас такі аспекти, як ліквідність підприємства, безпосередньо його операційна діяльність та зобов'язання підприємства, що відображаються у проміжній та річній фінансовій звітності, є одними з ключових аспектів, на базі стану яких керівництво приймає рішення із вживання антикризових заходів із метою упередження банкрутства.

Проблеми бухгалтерського обліку і фінансової звітності під час пандемії COVID-19 досліджувались Я.Д. Крупкою, Н.Н. Пойди-Носиком [1], Л.Ф. Соколенко, Л.В. Чижевською, О.А. Рабцун [2] та ін. вітчизняними вченими. Аспекти впливу пандемії на підприємництво розкривались у дослідженнях Р. Болдвіна [6], Юе Цяня [7] та ін.

МЕТА роботи полягає у визначенні характеру впливу пандемії COVID-19 на аспекти підприємницької діяльності, що справляють суттєвий вплив на бухгалтерський облік і фінансову звітність, а також визначити найбільш ефективні заходи пом'якшення цього впливу з кінцевою метою упередження банкрутства підприємства.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Серед методик дослідження використано: аналіз, спостереження, порівняння – для висвітлення основних положень проблематики, а також структурної декомпозиції і графічного моделювання – для відображення характеру впливу зазначених проблем у результаті пандемії та способів їх вирішення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Під час таких криз, як глобальна пандемія, одними з найбільш актуальних питань для більшості підприємств є оцінювання безперервності діяльності, оцінювання на предмет зменшення корисності та оцінювання очікуваних кредитних збитків.

Одне з найважливіших питань, що має бути проаналізовано управлінським персоналом – релевантність припущення про безперервність діяльності.

МСФЗ зобов'язує менеджмент здійснювати оцінювання безперервності діяльності на кожну звітну дату на основі всієї наявної інформації, що дозволяє прогнозувати майбутнє діяльності в перспективі не менше 12 міс. [1]. Пандемія COVID-19 суттєво погіршила середовище функціонування компаній у багатьох індустріях, а також підвищила невизначеність. Менеджмент має оцінити вплив усіх факторів, що спричинила ця ситуація, на здатність підприємства продовжувати діяльність безперервно.

Бюджет і прогноз стосовно майбутнього є основними компонентами оцінювання безперервності діяльності. Через пандемію бюджети підприємств, складені з 2019 р. на 2020 р. у більшості випадків виявилися нерелевантними тією чи іншою мірою й були суттєво переглянуті, зокрема, у розрізі: очікуваного обсягу цін, продажів, прибутку, змін в оборотному капіталі, впливу курсових різниць тощо. Оцінювання менеджменту також повинно враховувати декілька сценаріїв розвитку подій, включаючи ймовірне погіршення ситуації.

Для ефективного оцінювання (припущено про без-

 © Р.М. ЦИГАН, О.В. ОНИЩЕНКО, Д.Є. СОЛОДКОВ, 2021

перервність діяльності) необхідно врахувати основні фактори негативного впливу та розробити систему пом'якшення впливу даних факторів (рис. 1).

Підприємства мають зазначати у своїй звітності значну невизначеність, причини якої – у подіях та обставинах, що здатні справити настільки негативний вплив на діяльність підприємств, що безперервна діяльність буде неможливою. Також необхідно розкривати інформацію коли менеджмент приймає рішення, що суттєва невизначеність відсутня в тому, що дане рішення базується на достатніх для таких суджень даних: опис обставин і фактів, які створюють суттєву невизначеність, а також заходи, що вживаються менеджментом, щоб забезпечити безперервну діяльність.

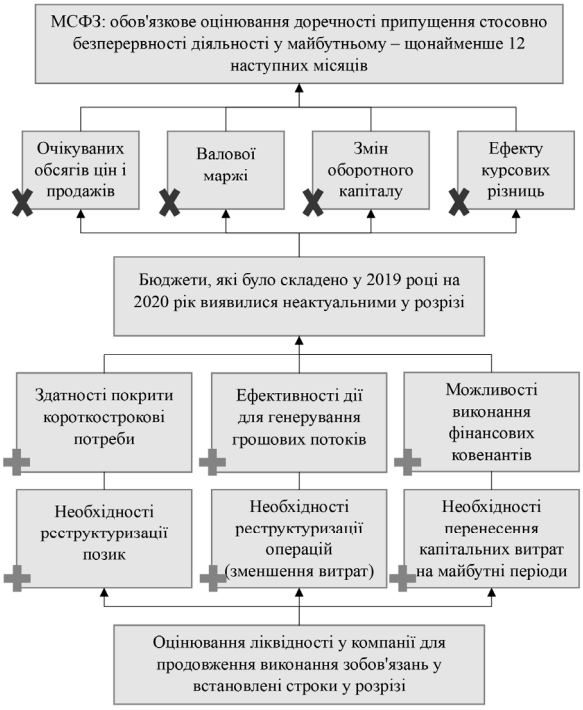

Рис. 1. Оцінювання безперервності діяльності в умовах пандемії [на основі [1; 2]]

Пандемія COVID-19 належить до тих подій, що суттєво погіршують економічні умови для великої кількості підприємств і певною мірою є подією, що зменшує корисність. У випадку таких подій потрібно визначити розмір очікуваного відшкодування, спираючись на більшу з двох оцінок активу або одиниці, що генерує грошові кошти (ОГГК): вартість під час використання (VIU) і справедливу вартість за виключенням витрат на вибуття (FVLCD) [2].

Через суттєву невизначеність, спричинену пандемією та обмежувальними заходами задля її стримування, завдання оцінити майбутні грошові потоки значною мірою ускладняються, особливо, враховуючи, серйозність і тривалість даної ситуації, а також вірогідність рецесії в економіці або окремих її сегментах.

Традиційний підхід не дозволяє коригувати потоки грошових коштів на ризик, що виражається у визначенні дисконтних ставок. У випадку очікуваних грошових потоків за використання підходу невизначеність буде відображатися у використанні декількох прогнозів грошових потоків із поправкою на ймовірність. Водночас, на відміну від традиційного, підхід, який бере за основу очікувані потоки грошових коштів, може бути більш релевантним у застосуванні у випадку тестування на предмет зменшення корисності під час пандемії COVID-19.

Розкриття такої інформації є обов'язковим для річної і для проміжної фінансової звітності.

МСБО 36 «Зменшення корисності активів» передбачено принаймні щорічне тестування гудвілу та нематеріальних активів із невизначеним строком корисної експлуатації на предмет зменшення корисності [3]. У випадку з іншими нефінансовими активами – за наявністю ознаки вірогідного зменшення корисності, тобто події, що може вплинути на зменшення корисності. Відображено індикатори, що свідчать про зменшення корисності активу, а також способів упередження даного негативного аспекту за допомогою визначення суми очікуваного відшкодування (рис. 2).

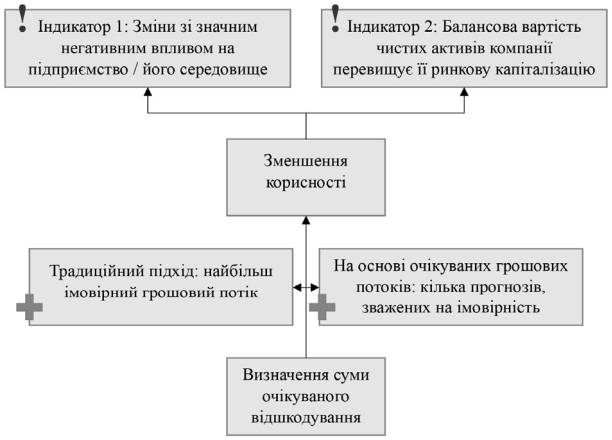

Рис. 2. Тестування на предмет зменшення корисності [на основі [2]]

Спираючись на МСБО 36, необхідно розкривати основні припущення, на яких менеджмент спирається на оцінювання розміру очікуваного відшкодування для ОГГК. Окрім цього, у МСБО 36 зазначено, що необхідно розкривати чутливість у випадку приведення прийнятної можливої зміни основного припущення до перевищення балансової вартості ОГГК розміру її відшкодування [3]. МСБО 1 «Подання фінансової звітності» також зазначає необхідність розкривати основні припущення, які підприємство застосовує в оцінюванні майбутнього та інших факторів невизначеності в оцінюванні на звітну дату, що мають суттєвий ризик значно вплинути на зміну балансової вартості активів та пасивів у наступному фінансовому році [4].

Менеджмент має розкривати інформацію, яку використовує як базу для припущень відносно майбутньої діяльності через суттєву невизначеність у таких припущеннях. Отже, користувачі будуть розуміти ступінь невизначеності оцінки, що має місце в оцінюванні

розміру відшкодування та здатності можливих змін вплинути на розмір очікуваного відшкодування. Доцільним є також врахування макроекономічних прогнозів, зокрема тривалість і значимість впливу COVID-19 на економіку, оскільки макроекономічні показники можуть вплинути на невизначеність в оцінюванні суми очікуваного відшкодування [1].

МСФЗ 9 «Фінансові інструменти» передбачає оцінювання очікуваних кредитних збитків (ОКЗ) на базі обґрунтованої та підтвердженої інформації. Інформація має включати події минулих періодів, поточні економічні умови та прогнози стосовно таких у майбутньому [5]. Значним бар'єром для підприємств є віднесення до ОКЗ прогнозних даних про економічний вплив пандемії COVID-19.

Спираючись на МСФЗ 9, прогноз економічних умов у майбутніх періодах має також враховуватися у разі оцінювання значного збільшення кредитного ризику SICR (significant increase in credit risk). ОКЗ оцінюється за весь строк дії фінансових інструментів, якщо наявний SICR. За відсутності значного збільшення кредитного ризику, його оцінювання проводиться в рамках 12-місячних кредитних збитків [2; 5].

Побудовано комплексну модель оцінки SICR з урахуванням актуальних під час оцінювання ОКЗ факторів у період COVID-19 і цілі оцінки SICR (рис. 3).

Якщо SICR неможливо оцінити індивідуально (по конкретному підприємству) необхідно оцінити SICR на основі групи підприємств-позичальників у розрізі галузей чи регіонів.

Державна підтримка, що надається позичальнику, може зменшити вірогідність його банкрутства, а тому за деяких обставин SICR не буде виникати. Але у разі оцінювання ступеня збільшення кредитного ризику вірогідність отримання грошового потоку за фінансовою гарантією не повинна враховуватися, оскільки є обов'язковою умовою фінансового активу, тобто очікуване повернення позик за рахунок державних гарантій може враховуватися в оцінюванні ОКЗ. Але такі гарантії не зменшують ймовірність банкрутства або не можуть запобігти SICR.

У контексті розкриття інформації, підприємство зобов'язане відображати природу та ступінь ризиків, які з'являються під час використання фінансових інструментів, і те, як підприємство керує заданими ризиками. Отже, підприємство має обґрунтувати значний вплив COVID-19 на ризики, що мають відношення до фінансових інструментів і управління ними.

Окрім оцінювання впливу безпосередньо на підприємство (статті звітності та оцінювання без перервності діяльності), також необхідне оцінювання впливу на бізнес-середовище, у якому функціонує підприємство, зокрема: вплив обмежувальних заходів на підприємства у розрізі розмірів, індустрій, локацій; вплив на різні сегменти ринку та економіку загалом.

Економічні наслідки від вжитих заходів стримування пандемії почали спостерігатися вже наприкінці лютого-початку березня 2020 р. – насамперед у Китаї. На відміну від великих підприємств, які мають певні резерви, що можуть бути використані для покриття збитків від зупинки виробництва на певний проміжок часу, збитковий стан для малого й середнього бізнесу протягом понад одного тижня, особливо у разі наявності SICR, є критичним. Так, вже через 2-3 тижні після введеного карантину тисячі китайських малих і середніх підприємств почали звітувати про банкрутство, а кількість звернень до уряду про отримання допомоги від МСБ зросло в декілька разів [6; 7]. На світовому рівні, вже в лютому-березні (2020 р.) став помітним спад ділової активності, що відстежується Глобальним індексом ділової активності (PMI) (рис. 4) – стійкий спад ділової активності спостерігався, починаючи з лютого й до квітня включно. З травня почалося поступове відновлення ділової активності.

Даний індекс є дуже показовим у контексті масштабів впливу пандемії на підприємства всіх галузей. Можна припустити, що глобальний індекс ділової активності може бути дзеркальним відображенням динаміки SICR – під час суттєвого падіння ділової активності може відбуватись суттєве зростання кредитного ризику.

Рис. 3. Оцінювання очікуваних кредитних збитків [на основі [1; 2]]

Наступним індикатором, що підкреслює нездатність підприємств покривати свої зобов'язання, що в результаті призводить до їх банкрутств, є світовий індекс банкрутств МСБ (рис. 5).

Окрім очевидного підвищення рівня банкрутств МСБ у 2020 р., особливо важливим є вірогідне продовження динаміки його зростання в І пол. 2021 р. та зменшення приблизно рівня ІІ пол. 2020 р. у ІІ пол. 2021 р., що свідчить про довгостроковість ефекту пандемії на світову економіку, а саме явище можна вважати хвилею «відстрочених» банкрутств через накопичення боргів у 2020 р. з метою пережити період локдауну. Також спрогнозовано рівень банкрутств МСБ у ключових економіках світу.

Рис. 4. Динаміка глобального індексу ділової активності (PMI) у розрізі сектору виробництва й послуг [8; 9]

Рис. 5. Рівень (%) та індекс банкрутств МСБ, включаючи прогноз [10]

ВИСНОВКИ

Пандемія COVID-19 і ризики, пов'язані з нею, справили значний вплив на оцінки бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємств. Серед основних проблем, з якими зіткнулися підприємства та які знайшли своє відображення у фінансовій звітності проаналізовано: зменшення корисності, що може проявлятися у перевищенні балансової вартості чистих активів над ринковою капіталізацією, що вимагає визначення суми очікуваного відшкодування на основі очікуваних грошових потоків; нерелевантність бюджетів, складених на 2021 р. у 2020 р., що вимагає оцінювання ліквідності компанії у контексті здатності продовжувати виконувати свої зобов'язання у встановлені строки, а також оцінювання очікуваних кредитних збитків. У контексті глобального впливу пандемії на підприємництво визначено, що найбільший вплив відбувся всередині 2020 р., що відображається у суттєвому зростанні рівня банкрутств підприємств малого й середнього бізнесу зокрема, а також падіння глобального індексу ділової активності PMI як у секторі послуг, так і в секторі виробництва за даний період.

Список використаних джерел

1. Пойда-Носик Н.Н. Облікові міркування щодо застосування МСФЗ в Україні в умовах сучасних змін і глобальних викликів. *Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, аналізу, аудиту, звітності й оподаткування в умовах євроінтеграції*: тези доповідей ІІ Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Ужгород, 16 квітня 2020 р.). Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. С. 247–250.

2. Рабцун О.А. Вплив спалаху COVID-19 на складання фінансової звітності. Веб-портал buhgalter.net. 2020. URL: https://ibuhgalter.net/ru/articles/536

3. Зменшення корисності активів: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 36 (МСБО 36) від 01.01.2012 р. № 929–XLVII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_047#Text (дата звернення: 11.11.2021).

4. Подання фінансової звітності: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 (МСБО 1) від 01.01.2012 р. № 929–XIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013#Text

5. Фінансові інструменти: Міжнародний стандарт фінансової звітності (МСФЗ 9) від 01.01.2012 р. № 929–XVI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_016#Text

6. Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes / R. Baldwin, et.al. *CERP Press*. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/342961959_Mitigating_the_COVID_Economic_Crisis_Act_Fast_and_Do_Whatever_It_Takes_A_VoxEUorg_Book

7. Qian Y. Who loses income during the COVID-19 outbreak? Evidence from China, Research in Social Stratification and Mobility. Science Direct. 2020. № 68. DOI: https://doi.org/10.1016/j.rssm.2020.100522

8. ISM Manufacturing (PMI) Index (2020). Web-portal of visualized financial and economic indicators TradingView. URL: https://www.tradingview.com/symbols/ISM-MAN_PMI/

9. ISM Report on Business, Services PMI (2020). Web-portal of the Institute of the supply management. URL: https://www.ismworld.org/supply-management-news-and-reports/reports/ism-report-on-business/services/january/

10. Calm Before the Storm: COVID-19 And the Business Insolvency Time Bomb (2020). Web-portal of Euler Hermes. URL:

https://www.eulerhermes.com/en_global/news-insights/economic-insights/Calm-before-the-storm-Covid19-and-the-business-insolvency-time-bomb.html

References

1. Poida-Nosyk N.N. Accounting reflections on applying the IFRS in Ukraine in conditions of modern changes and global challenges. *Current condition and development perspectives of accounting, analysis, audit, reporting and taxation within European integration process*: thesis of the 2nd International scientific-and-practical internet-conference (Uzhhorod, April 16, 2020), Publishing house of UzhNU "Goverla", Uzhhorod, pp. 247–250. (in Ukrainian).

2. Rabtsun O.A. Impact of COVID-19 on financial reporting. 2020. Web-portal buhgalter.net. URL: https://ibuhgalter.net/ru/articles/536 (in Ukrainian).

3. Impairment of assets: International standard of Accounting 36 since 01.01.2012 № 929–XLVII. Legislation of Ukraine: database of Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_047#Text (in Ukrainian).

4. Financial reporting: International standard of Accounting 1 since 01.01.2012 № 929–XIII. Legislation of Ukraine: database of Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013#Text (in Ukrainian).

5. Financial instruments: International standard of financial reporting 9 since 01.01.2012 № 929–XVI. Legislation of Ukraine: database of Verkhovna Rada of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_016#Text (in Ukrainian).

6. Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes / R. Baldwin, et.al. *CERP Press*. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/342961959_Mitigating_the_COVID_Economic_Crisis_Act_Fast_and_Do_Whatever_It_Takes_A_VoxEUorg_Book

7. Qian Y. Who loses income during the COVID-19 outbreak? Evidence from China, Research in Social Stratification and Mobility. Science Direct. 2020. № 68. DOI: https://doi.org/10.1016/j.rssm.2020.100522

8. ISM Manufacturing (PMI) Index (2020). Web-portal of visualized financial and economic indicators TradingView. URL: https://www.tradingview.com/symbols/ISM-MAN_PMI/

9. ISM Report on Business, Services PMI (2020). Web-portal of the Institute of the supply management. URL: https://www.ismworld.org/supply-management-news-and-reports/reports/ism-report-on-business/services/january/

10. Calm Before the Storm: COVID-19 And the Business Insolvency Time Bomb (2020). Web-portal of Euler Hermes. URL: https://www.eulerhermes.com/en_global/news-insights/economic-insights/Calm-before-the-storm-Covid19-and-the-business-insolvency-time-bomb.html

Raisa TSYHAN
senior lecturer, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5955-812X
e-mail: raisaoaa@gmail.com

Oksana ONYSHCHENKO
PhD in Economics, Associate Professor, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-3272-9755
e-mail: oksanakremenchug@gmail.com

Denys SOLODKOV
student, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5249-0820
e-mail: glasniza@gmail.com

IMPACT OF COVID-19 PANDEMIC ON ASSESSMENT OF COMPANIES ACTIVITY WITHIN INTERNATIONAL STANDARDS OF FINANCIAL REPORTING

Introduction. *During crises like the current one, induced by a global pandemic of the COVID-19, the most relevant aspects for the majority of businesses are a continuity of their operating, assessment for impairment and assessment of expected credit losses. These factors impact accounting and financial reporting which, in turn, impact decision-making. A business survival in such conditions is highly dependent on how efficiently managers assess these aspects.*

The purpose of the paper *is to determine particular actions management should undertake in order to prevent business bankruptcy as a result of the pandemic and the pandemic-related restrictions.*

Results. *It terms of assessment of continuity of business operating, the main issue is the fact that the budgets approved in 2019 for the year 2020 turned to be irrelevant in the context of expected prices, sales volumes, total net profit, working capital and the effects of exchange difference, whereas the key solution is an estimation of a company's liquidity to be able to cover liabilities within the deadlines. In terms of assessment for impairment, there two indicators of the impairment: external changes with significant impact on a company or its environment and a situation when a book value of net assets exceeds company's market capitalization whereas a solution is to determine amount of expected compensation either with a traditional approach or with an approach based on expected cash flows. In terms of credit losses assessment, among the factors that should be accounted there are, for instance, additional economic scenarios that address high uncertainty, an impact on particular groups of clients, industries or regions and actions taken by governments and central banks whereas among the targets of the assessment there are, for instance, an ability to include changes of a default risk into evaluation of default probability in time.*

Conclusions. *COVID-19 pandemic and the risks related to it caused a significant impact on accounting and financial reporting, regardless of a company's industry, size and region where it is located which is expressed in the dynamic of the Global SEMs bankruptcy index and PMI.*

Keywords: *assets impairment, assessment of expected credit losses, COVID-19, accounting, financial reporting*

DOI: https://doi.org/10.37634/efp.2021.11(3).9
УДК 658.153.014

Любов Миколаївна ***ГАНАС***
к.е.н., доцент кафедри, Національний університет "Львівська політехніка"
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7098-9772
e-mail: liubov.m.hanas@lpnu.ua

Марта Євгенівна ***АДАМІВ***
к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5506-0404
e-mail: marta.y.adamiv@lpnu.ua

РЕКОМЕНДАЦІЇ З ДІАГНОСТУВАННЯ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

У статті обґрунтовано актуальність діагностування грошових потоків на підприємствах. Ідентифіковано ключову проблему неврахування системи репрезентативних показників та адекватних критеріїв їхньої оптимальності в існуючих технологіях оцінювання грошових потоків бізнес-структур. Для вирішення означеної проблеми підготовано уніфіковану послідовність діагностування грошових потоків на підприємствах та обґрунтовано кожен етап її реалізації. Виокремлено перелік принципових положень для добору індикаторів оцінювання грошових потоків господарюючих суб'єктів. Сформовано та обґрунтовано комплексне індикаторно-критеріальне забезпечення діагностування грошових потоків на підприємствах.

Ключові слова: *індикатори, критерії, діагностування, принципи, послідовність, фінансова звітність, чистий грошовий потік, від'ємний грошовий потік, позитивний грошовий потік*

ВСТУП

Світові процеси сьогодення відображають посилення негативного впливу низки чинників на різних рівнях національної економіки. До таких рушійних сил слід віднести пандемію (COVID-19), що супроводжується перерозподілом ресурсів та підтримкою медичної сфери, обмеженнями пересування через кордони, введенням локдаунів тощо; а також дестабілізування безпеки у світі, загроза повномасштабної війни в Україні, екологічні катастрофи тощо. В таких умовах підприємствам необхідно вживати низки заходів для виживання, утримання частки ринку, забезпечення стабільного функціонування та розвитку тощо. У цій ситуації вкрай важливо розуміти, на які ресурси підприємство може розраховувати для забезпечення потреб виробничо-господарської діяльності та, зокрема, які фінансові ресурси має в наявності. З огляду на усе вищевикладене можна стверджувати, що діагностування грошових потоків підприємства є необхідним складником управлінської діяльності у сучасних умовах господарювання. Адже проведення такого типу діагностики дозволить визначити ритмічність, достатність, збалансованість, ліквідність грошових потоків.

Проблеми діагностування грошових потоків стали предметом досліджень низки науковців. Такими дослідниками є І.О. Апришкін, І.М. Сисоєва, О.М. Усикова, В.В. Ясишена та ін. Незважаючи на існуючі напрацювання зазначених авторів, на сьогодні й досі залишається невирішеним завдання уніфікації послідовності діагностування грошових потоків у діяльності підприємства.

МЕТА статті – розроблення уніфікованої та логічно обґрунтованої послідовності діагностування грошових потоків на підприємстві.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Теоретичною основою статті стали напрацювання низки науковців у сфері діагностування грошових потоків підприємств. У написанні статті використано такі методи: логічного узагальнення, діалектичного аналізу, групування, процесного підходу тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Процес діагностики грошових потоків підприємства переважно ґрунтується на розрахунку та аналізуванні репрезентативних індикаторів, що дає можливість сформувати висновок про стан управління грошовими потоками. Водночас ключовою проблемою, що виникає у діагностичній практиці більшості господарюючих суб'єктів, є визначення лише сальда грошових коштів на кінець періоду та не врахування ключових фінансових показників у цій сфері. Розроблення послідовності діагностування грошових потоків на підприємстві як ключового елементу діагностичної системи дозволить не лише визначити залишок грошових потоків, але й встановити їх достатність, рівномірність надходжень, синхронність, можливість виникнення касових розривів, ліквідність тощо.

В межах підготовки послідовності діагностування грошових потоків для підприємств необхідно врахувати особливості їхньої діяльності, рівень ресурсозабезпеченості, чисельність і рівень кваліфікації персоналу, адже ці чинники можуть як пришвидшити та покращити оцінювання грошових потоків, так і негативно впливати на цей процес. Сформовану послідовність діагностування грошових потоків на підприємствах надано на рис. 1.

Перший етап проведення діагностики передбачає формування інформаційної бази для здійснення такого типу оцінювання як у попередніх, так і поточному періоді. Як видно з рис. 1, у послідовності основними джерелами інформаційного забезпечення є різні форми фінансової та управлінської звітності, рахунки, угоди тощо.

На другому етапі проводиться розрахунок основних грошових потоків. Базою для проведення таких обчислень слугує баланс, звіт про фінансові результати тощо. За цих умов ключовим інформаційним джерелом є звіт про рух грошових коштів.

© Л.М. ГАНАС, М.Є. АДАМІВ, 2021

Рис. 1. Послідовність діагностування грошових потоків на підприємстві [*сформовано авторами на основі аналізування літературних джерел [1-4]*]

Позитивний грошовий потік визначається як сума грошових потоків від усіх видів діяльності (Ф. № 3, рр. № 3000 + 3005 + 3006 + 3010 + 3095 + 3200 + 3205 + + 3215 + 3220 + 3225 + 3250 + 3300 + 3305 + 3340). Від'ємний грошовий потік визначаємо як видатки на усі види діяльності (Ф. № 3, рр. № 3100 + 3105 + 3110 + 3115 + 3190 + 3255 + 3260 + 3270 + 3290 + 3295 + + 3345 + 3350 + 3355 + 3390). Чистий грошовий потік представлений у Ф. № 3, р. № 3400.

На наступному етапі послідовності діагностування грошових потоків слід ідентифікувати сукупність репрезентативних індикаторів та адекватним критеріїв їхньої оптимальності. Варто наголосити, що у доборі діагностичних індикаторів слід враховувати певні принципи, а саме [6]:

– обмеженої кількості – як свідчать результати наукових досліджень, найбільш ефективну діагностику обраного об'єкта можна провести шляхом оцінювання від 5 до 20 показників. Це свідчить про недоцільність врахування надто великої кількості індикаторів для діагностування грошових потоків на підприємствах;

– цілеспрямованості – усі обрані показники для оцінювання грошових потоків підприємства повинні бути нерозривно пов'язані із цілями фінансового управління, а також не суперечити загальним стратегічним цілям розвитку організації;

– динамічності – у доборі індикаторів слід враховувати те, що вони повинні давати змогу діагностувати різні аспекти руху грошових коштів на підприємствах;

– комплексності – сформований перелік показників повинен давати можливість усебічно оцінити різні характеристики грошових потоків на підприємствах;

– репрезентативності – у формуванні індикаторного забезпечення слід пам'ятати, що кожен показник повинен давати змогу оцінити певний параметр грошових потоків підприємства найбільш інформативно;

– результативності – результати розрахунку обраних показників повинні давати змогу розробляти дієві заходи з підвищення платоспроможності підприємства;

– функціональності – кожен обраний показник повинен виконувати властиву йому функцію, тобто інформувати суб'єкта діагностики про певний параметр, характеристику, стан грошових потоків на підприємстві;

– уникнення взаємного виключення – у перелік показників варто включати різноманітні індикатори, які не будуть подібні за змістом чи взаємооберненими, а даватимуть змогу різноаспектно оцінити стан і динаміку грошових коштів на підприємстві;

– взаємозв'язку – у доборі показників слід вразовувати наявність взаємозв'язків між ними, які у сукупності даватимуть змогу отримати комплексне бачення стану грошових потоків на підприємстві.

Сформований перелік індикаторів та відповідних критеріїв їхньої оптимальності на третьому етапі послідовності діагностики грошових потоків підприємств конкретизований у табл. 1.

Таблиця 1 – **Індикаторно-критеріальне забезпечення діагностики грошових потоків на підприємствах** [*систематизовано авторами на основі аналізування літературних джерел [1-4]*]

Назви індикаторів	Формули розрахунку	Критеріальні значення	Сутність індикаторів
Коефіцієнт ліквідності грошових потоків (КЛгп)	$КЛгп = ПГП \div ВГП$, де ПГП – позитивний (притік грошових коштів) ГП; ВГП – від'ємний (відтік грошових коштів) ГП	≥1	Характеризує, наскільки підприємство здатне покривати видатки додатнім грошовим потоком у звітному періоді
Коефіцієнт рівномірності надходження грошових коштів (КРНгк)	$КРН_{гк} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{n}(H_c - H_{гк})^2}{n}} \div H_c$, де H_c – середній розмір надходжень; $H_{гк}$ – надходження грошових коштів; n – кількість днів у періоді	≥1	Характеризує частку середнього відхилення вхідного грошового потоку від його середнього значення у обсязі вхідного грошового потоку
Коефіцієнт достатності ГП(КДгп)	$КДгп = \frac{ЧГП}{(Вп + Вд + \Delta З)}$, де $ЧГП$ – чистий грошовий потік; $Вп$ – виплати по позиках та кредитах; $Вд$ – виплати дивідендів; $\Delta З$ – сума приросту запасів товарно-матеріальних цінностей в складі оборотних активів	≥1	Характеризує достатність акумульованого підприємством чистого грошового потоку з позицій його потреб та зобов'язань
Коефіцієнт синхронності надходжень і видатків грошових коштів (КСгк)	$КС_{гк} = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{n}(H_{гк} - B_{гк})^2}{n}} \div H_c$, де $B_{гк}$ – видатки грошових коштів	≈ 1	Характеризує, яку частку становить середнє відхилення між вхідним та вихідним грошовими потоками у загальному вихідному грошовому потоці
Коефіцієнт ефективності ГП (КЕгп)	КЕгп = ЧГП/ВГП	Збільшення	Характеризує результа-тивність управлінських рішень щодо грошових потоків, їх вплив на стан фінансової рівноваги
Коефіцієнт рентабельності чистого ГП	КРчгп = ЧП/ЧГП, де ЧП – чистий прибуток	Збільшення	Демонструє частку чистого прибутку в обсязі чистого грошового потоку
Коефіцієнт реінвестування ГП (КРгп)	$КРгп = \frac{ЧГП - Вд}{\Delta I_p + \Delta I_{дф}}$, де ΔI_p – приріст реальних інвестицій; $\Delta I_{дф}$ – приріст довгострокових фінансових інвестицій	Збільшення	Характеризує частку грошових інвестицій, спрямованих на заміну активів, які сприяють зростанню виробництва

Після розрахунку системи показників необхідно виявити недоліки, які найчастіше виникають на підприємствах під час недостатньо ефективного діагностування грошових потоків. Варто зауважити, що проблеми в оцінюванні грошових потоків на підприємствах часто виникають під час отримання результатів проведених розрахунків, що суперечать один одному. Саме тому слід особливу увагу звернути на такі можливі причини виникнення недоліків як: низький рівень фінансового планування; неефективність ведення управлінського обліку; низький рівень контролю за видатками та витратами; низький рівень кваліфікації кадрів; некоректний вибір джерела фінансування; відсутність спеціальних підрозділів, які здійснюють діагностування тощо.

Якщо у процесі діагностування грошових потоків виявлено певні проблеми у досліджуваній сфері, то на останньому етапі запропонованої послідовності формуються пропозиції для їхнього вирішення. Такі рекомендації, наприклад, можуть стосуватись розроблення планів-графіків або платіжних календарів, які відображатимуть грошові потоки, бюджету руху грошових коштів, який чітко описуватиме усі надходження та видатки підприємства тощо.

ВИСНОВКИ

Сучасний етап функціонування вітчизняних підприємницьких структур демонструє загострення дефіциту ресурсного забезпечення їхньої діяльності. Особливо критичним є стан платоспроможності значної частини суб'єктів господарювання. За таких обставин виникає необхідність у пошуку прогресивних та дієвих управлінських інструментів і технологій, які надаватимуть комплексну, достовірну та своєчасну інформацію про стан грошових коштів на підприємствах з метою прийняття адекватних управлінських рішень. У цьому контексті запропоновано уніфіковану послідовність діагностування грошових потоків на підприємствах. Основними перевагами розробленої послідовності є те, що вона дає змогу провести оцінювання за найбільш репрезентативними індикаторами, які визначають рівномірність, синхронність, збалансованість, ліквідність, достатність грошових потоків тощо. На основі проведених розрахунків можна діагностувати стан грошових потоків та за необхідності розробити дієві заходи з ліквідування виявлених невідповідностей.

Список використаних джерел

1. Ясишена В.В., Сисоєва І.М. Методика проведення аналізу грошових потоків підприємств. *Інноваційна економіка*. 2012. № 2. С. 131-139.

2. Апришкін І.О. Засіб управління грошовими потоками підприємства шляхом аналізу їхньої ритмічності, синхронності надходження та витрачання. *Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ". Темат. вип.: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства*. Харків: НТУ "ХПІ". 2015. № 54 (1163). С. 3-5.

3. Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації: Наказ Міністерства фінансів України, Фонду державного майна України № 49/121 від 26.01.2001 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01#Text (дата звернення: 17.11.2021).

4. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства: Наказ Міністерства економіки України № 14 від 19.01.2006 р. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06#Text

5. Усикова О.М. Аналітична оцінка облікових фінансових потоків суб'єктів агробізнесу. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Т. 4. № 4. С. 16–22

6. Мельник О.Г. Системи діагностики діяльності машинобудівних підприємств: полікритеріальна концепція та інструментарій: монографія. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. 344 с.

References

1. Yasyshena V.V., Sysoieva I.M. Methods of cash flow analysis of enterprises. *Innovative economy*. 2012. № 2. pp. 131–139. (in Ukrainian).

2. Apryshkin I.O. A means of managing cash flows of the enterprise by analyzing their rhythm, synchronicity of income and expenditure. *Bulletin of the National tech. KhPI University. Issue: Actual problems of management and financial and economic activities of the enterprise.* Kharkiv: NTU "KhPI". 2015. № 54 (1163). pp. 3-5. (in Ukrainian).

3. Regulations on the procedure for analyzing the financial condition of enterprises subject to privatization: Order of the Ministry of Finance of Ukraine, State Property Fund of Ukraine № 49/121 of January 26, 2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01#Text (in Ukrainian).

4. On approval of Methodical recommendations on identifying signs of insolvency of the enterprise and signs of actions to conceal bankruptcy, fictitious bankruptcy or bankruptcy: Order of the Ministry of Economy of Ukraine № 14 of 19.01.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06#Text (in Ukrainian).

5. Usykova O.M. Analytical assessment of accounting financial flows of agribusiness entities. *Ukrainian Journal of Applied Economics*. 2019. Vol. 4. № 4. pp. 16–22. (in Ukrainian).

6. Melnik O.H. Systems of diagnostics of activity of machine-building enterprises: polycriteria concept and tools: monograph. Lviv: Lviv Polytechnic National University Publishing House, 2010. 344 p. (in Ukrainian).

Liubov HANAS
PhD in Economics, Associate Professor of department, Lviv Polytechnic National University
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7098-9772
e-mail: liubov.m.hanas@lpnu.ua

Marta ADAMIV
PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5506-0404
e-mail: marta.y.adamiv@lpnu.ua

RECOMMENDATIONS FOR DIAGNOSING THE CASH FLOWS AT THE ENTERPRISE

Introduction. *The current stage of functioning of domestic business structures shows the exacerbation of the deficit of different types of resources for their activities. Today the solvency of a large number of businesses is particularly critical. In such circumstances, there is a need to find progressive and effective management tools and technologies that will provide comprehensive, accurate and timely information about the cash state of the enterprises in order to make adequate management decisions. In view of all the above, it can be argued that the diagnosis of cash flows of the enterprise is a necessary component of management in modern business conditions.*

The purpose of the paper *is to develop a unified and logically sound sequence of diagnosing cash flows of the enterprise.*

Results. *The results of the conducted research allowed to offer a unified sequence of diagnosing cash flows at the enterprise, which is based on the following stages: formation of information base for diagnosing cash flows; determining cash flows by type; estimating cash flows based on calculating indicators of uniformity, synchronicity, balance, liquidity, sufficiency; monitoring the diagnosis of cash flows and finding possible causes of deficiencies; development of recommendations to eliminate the shortcomings of diagnosing cash flows of the enterprise. It has been established that a number of principles should be taken into account when selecting diagnostic indicators, namely: purposefulness, dynamism, complexity, representativeness, efficiency, functionality, avoidance of mutual exclusion, interconnection. The main sources of information for diagnosing cash flows of the enterprise are various forms of financial and management statements, accounts, agreements and more.*

Conclusions. *The main advantages of the developed sequence of diagnosing cash flows at the enterprise is that it allows to evaluate the most representative indicators that determine the uniformity, synchronicity, balance, liquidity, cash flow adequacy and more. Based on the calculations, you can diagnose the state of cash flows and, if necessary, develop effective measures to eliminate identified discrepancies.*

Keywords: *indicators, criteria, diagnosis, principles, consistency, financial statements, net cash flow, negative cash flow, positive cash flow*